

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Η Τουρκία σε πορεία ανάδειξής της σε περιφερειακό ηγεμόνα στην Ανατολική
Μεσόγειο; Αντιδράσεις ΗΠΑ, Γαλλίας, Ε.Ε., Αιγύπτου και Ισραήλ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μαλεβή Συμεωνίδου

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Α. Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μαλεβή Συμεωνίδου, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτή την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπεύθυνη ότι, όπως απαιτείται από τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 2020

Μαλεβή Συμεωνίδου

Συντομογραφίες

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΣΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΑΚΡ: Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης

FAO: Διεθνής Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας

NATO: North Atlantic Treaty Organization

ΤΡΑΟ: Τουρκική Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Εισαγωγή.....	8 – 9
Κεφάλαιο 1: Έννοιες Στρατηγικής.....	10
Α. Διαστάσεις Υψηλής Στρατηγικής	10
Β. Χαρακτηριστικά Περιφερειακής Δύναμης.....	10
Κεφάλαιο 2: Ιστορική αναδρομή Τουρκίας.....	11 – 13
Κεφάλαιο 3: Πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο 2010 – 2020..	14
Α. Στρατιωτική Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο	15 – 17
Β. Οικονομική Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο.....	18 – 20
Γ. Ενεργειακή Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο.....	21 – 25
Κεφάλαιο 4: Αντιδράσεις ΗΠΑ.....	26 – 31
Κεφάλαιο 5: Αντιδράσεις Γαλλίας.....	32 – 34
Κεφάλαιο 6: Αντιδράσεις Ε.Ε.....	35 – 39
Κεφάλαιο 7: Αντιδράσεις Αιγύπτου.....	40 – 42
Κεφάλαιο 8: Αντιδράσεις Ισραήλ.....	43 – 46
Συμπεράσματα.....	47 – 49
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	50 – 58

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Η Τουρκία σε πορεία ανάδειξής της σε περιφερειακό ηγεμόνα στην Ανατολική Μεσόγειο; Αντιδράσεις ΗΠΑ, Γαλλίας, Ε.Ε., Αιγύπτου και Ισραήλ» αποσκοπεί στην εξέταση των παραγόντων της τελευταίας δεκαετίας (στρατιωτική, οικονομική και ενεργειακή ισχύς) που χαρακτηρίζουν την Τουρκία ως επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και την αντίδραση των ΗΠΑ, Γαλλίας, Ε.Ε., Αιγύπτου και Ισραήλ στο ενδεχόμενο αυτό.

Πιο αναλυτικά, στο κεφάλαιο 1 θα αναλυθούν θεωρητικές έννοιες της στρατηγικής, όπως έννοιες της Υψηλής Στρατηγικής και τα χαρακτηριστικά μίας περιφερειακής δύναμης. Στο κεφάλαιο 2 ακολουθεί μία ιστορική αναδρομή της Τουρκίας, με έμφαση στην παρουσία της στην Ανατολική Μεσόγειο από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας το 1923 έως σήμερα, ενώ στο κεφάλαιο 3 ακολουθεί μία εκτενής ανάλυση για την πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο την τελευταία δεκαετία αναφορικά με την στρατιωτική, οικονομική και ενεργειακή ισχύ της. Στο κεφάλαιο 4 αναλύονται οι αντιδράσεις των ΗΠΑ, οι οποίες δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Στο κεφάλαιο 5 αναλύονται οι αντιδράσεις της Γαλλίας, η οποία επιστρέφει στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου διεκδικώντας ένα δυναμικό ρόλο προκειμένου να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της. Στο κεφάλαιο 6 παρουσιάζονται οι αντιδράσεις της Ε.Ε. και η αδυναμία υιοθέτησης μίας δυναμικής πολιτικής έναντι της Τουρκίας αφενός, λόγω των εμπορικών σχέσεων που έχει μαζί της, αφετέρου, λόγω της σημασίας στην περιοχή. Στο κεφάλαιο 7 εξετάζονται οι αντιδράσεις της Αιγύπτου, η οποία από το 2013 και μετά την άνοδο του Προέδρου Sisi στην εξουσία, αναλαμβάνει έναν πιο δυναμικό ρόλο στην περιοχή. Τέλος, στο κεφάλαιο 8 αναλύονται οι αντιδράσεις του Ισραήλ, το οποίο για πρώτη φορά συμπεριέλαβε την Τουρκία στη λίστα των κινδύνων για το 2020.

Εν κατακλείδι, στα συμπεράσματα γίνεται μία σύνοψη των όσων έχουν αναλυθεί και μία προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα του εάν η Τουρκία βρίσκεται σε πορεία ανάδειξής της σε περιφερειακό ηγεμόνα στην Ανατολική Μεσόγειο, παρά τις όποιες αντιδράσεις των προαναφερθέντων κρατικών δρώντων.

Λέξεις – κλειδιά: Τουρκία, Ανατολική Μεσόγειος, επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη

Turkey in the process of emerging as a regional hegemon in the Eastern Mediterranean?

Malevi Simeonidou

Abstract

The thesis entitled "Turkey in the process of emerging as a regional hegemon in the Eastern Mediterranean? Reactions from the U.S.A, France, the E.U., Egypt and Israel" aims to examine the factors of the last decade (military, economic and energy power) that characterize Turkey as an aspiring regional hegemonic power in the Eastern Mediterranean, but also the reactions of U.S.A., France, E.U., Egypt and Israel in that case.

Chapter 1 analyzes theoretical concepts of strategy, such as concepts of High Strategy and the characteristics of a regional power. Chapter 2 provides a historical overview of Turkey, with an emphasis on its presence in the Eastern Mediterranean since the founding of the Turkish Republic in 1923 until today, while Chapter 3 follows an extensive analysis of Turkish policy in the Eastern Mediterranean over the last decade regarding its military, economic and energy power. Chapter 4 analyzes the U.S. reactions, which attach particular importance to the Eastern Mediterranean region. Chapter 5 analyzes the reactions of France, which returns to the Eastern Mediterranean region, in order to claim a dynamic role and to defend its interests. Chapter 6 presents the reactions of E.U. and the inability to adopt a dynamic policy towards Turkey because of the trade relations and its importance in the region. Chapter 7 examines the reactions of Egypt, which since 2013, with the rise of President Sisi to power, revised its high strategy in the region. Finally, Chapter 8 analyzes the reactions of Israel, which for the first time included Turkey in the list of threats for 2020.

In conclusions will be summarized what has been analyzed and will be an attempt to answer the question of whether Turkey is on the verge of emerging as a regional hegemon in the Eastern Mediterranean, despite the reactions that come from U.S., France, E.U., Egypt and Israel.

Keywords: Turkey, Eastern Mediterranean, aspiring regional hegemonic power

Εισαγωγή

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτελεί ένα σημαντικό γεωστρατηγικό σταυροδρόμι και ήδη εξ αρχαιοτάτων χρόνων αποτελούσε πεδίο αντιπαράθεσης για τους λαούς της περιοχής. Η γεωπολιτική σημασία της Μεσογείου είναι απόρροια τριών παραγόντων: α) αποτελεί το σταυροδρόμι Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής, β) διαθέτει σημαντικές θαλάσσιες διαδρομές και στενά (Γιβραλτάρ, Βόσπορος, Δαρδανέλλια, Σουέζ) και γ) αποτελεί πηγή υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου (Prontera, 2017). Είναι εμφανές πως η γεωστρατηγική και γεωοικονομική θέση της Ανατολικής Μεσογείου αναβαθμίζεται εκ νέου, ιδίως μετά και τις ανακαλύψεις της τελευταίας δεκαετίας.

Η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στα θαλάσσια οικόπεδα Leviathan του Ισραήλ (Δεκέμβριος 2009), Aphrodite της Κύπρου (Δεκέμβριος 2011), Zohr της Αιγύπτου (Αύγουστος 2015) και Calypso της Κύπρου (Φεβρουάριος 2018) (Tanchum 2020) έχουν δημιουργήσει νέες συμμαχίες μεταξύ των χωρών της περιοχής και έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον και άλλων χωρών που, αν και δεν ανήκουν σε αυτή, διαθέτουν σημαντικά συμφέροντα (π.χ. ΗΠΑ,Ε.Ε.).

Η στρατηγική αξία των ενεργειακών κοιτασμάτων της Ανατολικής Μεσογείου εντοπίζεται σε τρεις παράγοντες:

- Η γεωγραφική τους γειτνίαση με την Ευρώπη τα καθιστά ελκυστικά διότι οι Βρυξέλλες επιθυμούν τη μείωση της εξάρτησης της ευρωπαϊκής αγοράς φυσικού αερίου από τη ρωσική Gazprom.
- Η εκμετάλλευση θα γίνει σε μία μεταβατική εποχή για την παγκόσμια οικονομία, όπου η Κλιματική Αλλαγή οδηγεί στη σταδιακή αντικατάσταση του πετρελαίου από το φυσικό αέριο που είναι φιλικότερο προς το περιβάλλον.
- Η εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων προϋποθέτει σημαντικά κεφάλαια και τη χρήση υψηλής τεχνολογίας που μόνο ξένες εταιρείες διαθέτουν. (Καραγιάννης, 2012)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα σημαντικό γεωστρατηγικό, αλλά και γεωπολιτικό σταυροδρόμι με αποτέλεσμα όλα τα κράτη της περιοχής να επιθυμούν να κατέχουν τον πρωταρχικό ρόλο σε αυτή. Η Τουρκία δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση και ήδη από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα προσπαθεί να κάνει πιο αισθητή την παρουσία της στην περιοχή, ενώ από το

2010 και μετά έχει υιοθετήσει μία υψηλή στρατηγική μετατρέποντάς την σε επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Ωστόσο, υπάρχουν κράτη όπως οι ΗΠΑ, η Γαλλία, η Ε.Ε., η Αίγυπτος και το Ισραήλ που δε συμμερίζονται την τουρκική αυτή πρόθεση.

Κεφάλαιο 1

Έννοιες Στρατηγικής

A. Διαστάσεις Υψηλής Στρατηγικής

Κατά καιρούς, στον όρο «στρατηγική» έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί. Στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, η στρατηγική συνίσταται στη σύζευξη μέσων και σκοπών ενός κράτους υπό την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο. Ανάλογα με το πεδίο αναφοράς της, η στρατηγική χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα (Κολιόπουλος, 2001). Όταν χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα ενός κράτους (στρατιωτικά, διπλωματικά, οικονομικά κλπ.) για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών του ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης, τότε πρόκειται για υψηλή στρατηγική (grand strategy). Η υψηλή στρατηγική διακρίνεται σε πέντε επίπεδα ανάλυσης:

- Τη στρατιωτική στρατηγική
- Την οικονομία
- Την εσωτερική πολιτική
- Τη διπλωματία
- Τη διεθνή νομιμοποίηση (Παπασωτηρίου, 1996)

B. Χαρακτηριστικά Περιφερειακής Δύναμης

Για να χαρακτηριστεί ένα κράτος ως περιφερειακή δύναμη, πρέπει να πληροί κάποια κριτήρια. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να διαθέτει:

- Γεωπολιτικά κρίσιμη θέση
- Την ικανότητα να αντιπαρατεθεί με άλλα κράτη της περιοχής ή με συμμαχίες που θα δημιουργηθούν σε αυτήν
- Να μπορεί να ασκήσει επιρροή σε κράτη της περιοχής (εξωστρεφή διπλωματία)
- Ως περιφερειακή δύναμη να έχει καθοριστική σημασία και σημαντικό ρόλο στο διεθνές σύστημα (Neumann, 1992)

Κεφάλαιο 2

Ιστορική αναδρομή της Τουρκίας

Από τα πρώτα χρόνια της ιδρύσεως της Τουρκικής Δημοκρατίας έως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο διέφερε από αυτή της τελευταίας δεκαετίας. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Τουρκία αντιμετώπιζε την περιοχή αυτή υπό το πρίσμα της σύγκρουσης ΗΠΑ – ΕΣΣΔ, καθώς αναδείχθηκε ως μία από τις βασικές περιοχές αντιπαράθεσής τους.

Η Μεσόγειος άρχισε να αποτελεί περιοχή υψίστης σημασίας για την Τουρκία από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 με τη συνάρτηση του Κυπριακού ζητήματος και την επακόλουθη επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας τόσο στο Αιγαίο όσο και στην Κύπρο. Τότε ξεκίνησε να ξεδιπλώνεται και η οπτική της για την Μεσόγειο, η οποία περιελάμβανε το ανατολικό της κομμάτι, ενώ το δυτικό δεν συμπεριλήφθηκε καθόλου στην τουρκική εξωτερική πολιτική (με εξαίρεση τους αυξανόμενους οικονομικούς δεσμούς με τη Λιβύη λόγω του πετρελαίου το 1973 – 1974).

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και για το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1990, ζητήματα που σχετίζονταν με την περιοχή της Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένης της ασφάλειας, δεν ενσωματώθηκαν στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Σταδιακά, άρχισε να εντάσσεται στην γραμμή της εξωτερικής της πολιτικής δεδομένου ότι κέντριζε το ενδιαφέρον και άλλων δρώντων της περιοχής. Μάλιστα, η Τουρκία άρχισε να δραστηριοποιείται περισσότερο στον Μεσογειακό Διάλογο του ΝΑΤΟ, καθώς τα θέματα ασφαλείας του για τη Μεσόγειο ήταν πιο κοντά στις βλέψεις της, εν αντιθέσει με αυτά της Ευρωμεσογειακής Εταιρικής Σχέσης που αφορούσαν ζητήματα ήπιας ασφαλείας, όπως η μετανάστευση.

Επιπλέον, το τέλος του διπολισμού προκάλεσε τη μετατόπιση των ζητημάτων ασφαλείας σε περιφερειακό επίπεδο. Αυτό οδήγησε στην εμφάνιση πολλαπλών περιφερειακών ταυτοτήτων και όπως είχε δηλώσει το 1995 ο Πρωθυπουργός Bulent Ecevit, «η Τουρκία είναι ιστορικά, γεωγραφικά και πολιτισμικά κομμάτι της Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής, του Καυκάσου και της Ασίας». Αυτή η νέα αντίληψη δεν αναφερόταν μόνο στη μεσογειακή ταυτότητα της Τουρκίας, αλλά και στην ανοικοδόμηση της Ανατολικής Μεσογείου ως

ξεχωριστού γεωστρατηγικού και πολιτιστικού χώρου. Αυτός ο γεωστρατηγικός χώρος θεωρήθηκε ότι προσφέρει στην Τουρκία ευκαιρίες, αλλά και προκλήσεις.

Φυσική απόρροια αυτών, ήταν η χάραξη νέων πολιτικών στη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, οι οποίες έδωσαν προτεραιότητα στα ρεαλιστικά μέσα εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή στην ενίσχυση της αμυντικής στάσης της Τουρκίας, καθώς και στη στρατιωτική ευθυγράμμιση με το Ισραήλ. Μάλιστα, τη δεκαετία του 1990 ξεκίνησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού και απείλησε να χρησιμοποιήσει βία στα Ίμια, στις κρίσεις πυραύλων S-300 με την Ελλάδα και την Κύπρο και εναντίον της Συρίας. Επιπλέον, με το Ισραήλ ανέπτυξε και στρατιωτική συνεργασία, κοινή εκπαίδευση και ανταλλαγή πληροφοριών. Μάλιστα, στο πλαίσιο της συνεργασίας για την ασφάλεια μεταξύ των δύο χωρών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, πραγματοποιήθηκαν κοινές ναυτικές ασκήσεις. Σε αυτές, συμμετείχε ως παρατηρητής και η Ιορδανία.

Μπαίνοντας στον 21^ο αιώνα, τα πράγματα θα άλλαζαν ακόμη περισσότερο για το τουρκικό κράτος. Τον Δεκέμβριο του 2002, το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) σχημάτισε κυβέρνηση πλειοψηφίας. Η πολιτική που υιοθέτησε το AKP για τη λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου βασιζόταν στην ειρηνική συνεργασία, στην οικονομική διπλωματία και στη σημασία της ενίσχυσης των πολιτιστικών και οικονομικών σχέσεων με τα άλλα κράτη της περιοχής. Αυτό φάνηκε και με τη δήλωση του τότε Υπουργού Εξωτερικών Davutoglu στην Πολιτική Επιτροπή της Ευρωμεσογειακής Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης που πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με αυτή, η Τουρκία επιθυμούσε την επίλυση όλων των συγκρούσεων στην Ανατολική Μεσόγειο (ακόμη και με την Κύπρο) και την ανάδειξη της περιοχής ως κέντρο μείζονος εμπορικής, πολιτικής και πολιτισμικής σημασίας. Μάλιστα, η ανάπτυξη εμπορικών δεσμών στην Ανατολική Μεσόγειο αποτελούσε σημαντικό κομμάτι της εξωτερικής πολιτικής του AKP. Είναι εμφανές πως η Τουρκία θα υιοθετούσε την πολιτική της «ήπιας ισχύος» στην περιοχή.

Παρόλα αυτά, η Τουρκία εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει δύο προβλήματα. Το πρώτο αφορούσε τη μη επίλυση του Κυπριακού ζητήματος και τη συνεπαγόμενη αδυναμία πραγματοποίησης των στόχων της παραπάνω πολιτικής και το δεύτερο την επιδείνωση των σχέσεων Ισραήλ – Τουρκίας, ιδίως μετά το περιστατικό της επίθεσης κατά νηοπομπής ανοιχτά της Λωρίδας της Γάζας (Μάιος 2010). Η ρήξη μεταξύ των

δύο κρατών οδήγησε στην ενδυνάμωση των σχέσεων Ελλάδος – Κύπρου – Ισραήλ σε διάφορους τομείς, όπως στρατιωτικές ασκήσεις και ενεργειακή συνεργασία.

Καταληκτικά, ενώ για πάνω από μισό αιώνα η Τουρκία δεν έδινε ιδιαίτερη έμφαση στη Λεκάνη της Ανατολικής Μεσογείου, είναι εμφανές πως από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα με την ανάληψη της εξουσίας από το AKP, η τουρκική εξωτερική πολιτική έθεσε την περιοχή αυτή σε υψίστης σημασίας για την ασφάλεια και τα συμφέροντά της. Αυτό διαφαίνεται και από τις ενέργειες στις οποίες προέβη το τουρκικό κράτος κατά τη δεκαετία 2010 – 2020 στους τομείς της ενέργειας, της οικονομίας και της στρατιωτικής της παρουσίας στην περιοχή.

Κεφάλαιο 3

Πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο 2010 – 2020

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η τουρκική εξωτερική πολιτική επαναπροσδιορίστηκε και υπό την ηγεσία του ΑΚΡ αναδύθηκε μία νέα Τουρκία, η οποία είναι αποφασισμένη να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στα τεκταινόμενα της περιοχής και να έχει έναν ηγεμονικό ρόλο σε αυτή. Όπως αναφέρει και ο Davutoglu στο βιβλίο του «Το Στρατηγικό Βάθος της Τουρκίας», το οποίο ουσιαστικά περιγράφει την εξωτερική πολιτική που πρέπει να ακολουθήσει η Τουρκία στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα, «Η Τουρκία δεν είναι μόνο μία χώρα του Αιγαίου, αλλά και μία χώρα της Ανατολικής Μεσογείου, που εντάσσεται σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, σε μία περιοχή που ξεκινάει από την Αδριατική και εκτείνεται ως τον Κόλπο της Αλεξανδρέττας και τη Διώρυγα του Σουέζ.» (Davutoglu, 2001/2010).

Είναι εμφανές πως η τουρκική πολιτική προσδίδει βαρύνουσα σημασία στο σχεδιασμό της στρατηγικής που θα ακολουθήσει στο μεσογειακό χώρο γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, καθώς περιλαμβάνει περιοχές, όπως το Αιγαίο και η Κύπρος που αποτελούν θαλάσσια περάσματα και κατέχουν μία καταλυτική θέση στη γεωπολιτική, γεωστρατηγική, γεωοικονομική και γεωπολιτισμική αλληλεπίδραση της Βαλκανικής χερσονήσου με τη χερσόνησο της Μικράς Ασίας και τη Μέση Ανατολή.

Τη δεκαετία 2010 – 2020, η Τουρκία υιοθέτησε και άρχισε να εφαρμόζει την πολιτική αυτή, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Άλλωστε, ένα από τα προσωπικά στοιχήματα του Erdogan είναι να παραμείνει στην εξουσία μέχρι το 2023 (συμπλήρωση 100 χρόνων από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας) και να έχει καταστεί η χώρα, μεταξύ άλλων, μεγάλη στρατιωτική και διπλωματική δύναμη, μέλος των G10, περιφερειακός πόλος ισχύος και κόμβος διάθεσης υδρογονανθράκων από τη νοτιοανατολική ζώνη Κασπίας και Μέσης Ανατολής (και Ανατολικής Μεσογείου) προς την Ευρώπη (Φίλης, 2017). Επομένως, πρόκειται για μία επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο μέσω της στρατιωτικής, οικονομικής και ενεργειακής ισχύος της στην περιοχή.

A. Στρατιωτική Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο

Η ανάληψη της τουρκικής ηγεσίας από το AKP συνέβαλε στη συνειδητοποίηση της στρατηγικής αξίας που έχει η χώρα για τη Μέση Ανατολή, καθώς πρόκειται για μία μουσουλμανική δύναμη που διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με τις ΗΠΑ και έχει πρόσβαση σε πόρους του NATO (Cagartay, 2014), ενώ διαθέτει και μία πολύ ισχυρή στρατιωτική παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο.

Μετά την επανεκλογή του AKP (2007) και μετά την Αραβική Άνοιξη (2011), η Τουρκία άλλαξε τη στρατιωτική στρατηγική της, ιδίως στην Ανατολική Μεσόγειο. Αξίζει να αναφερθεί πως στο διάστημα 2009 – 2018 οι αμυντικές δαπάνες αυξήθηκαν κατά 65%, ενώ αναπτύχθηκε και η εγχώρια αμυντική βιομηχανία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι αμυντικές προμήθειες να καλύπτονται από το εσωτερικό της χώρας σε ποσοστό άνω του 60%, ενώ οι πωλήσεις αμυντικού υλικού στο εξωτερικό να αποφέρουν έσοδα άνω των 2.000.000.000\$ το χρόνο. Δεν είναι τυχαίο, πως η αναβάθμιση της στρατιωτικής ισχύος της χώρας ξεκίνησε από το 2009, δηλαδή μετά τον πρώτο κλονισμό των σχέσεων Ισραήλ – Τουρκίας (θα αναφερθεί σε επόμενο κεφάλαιο). Μέχρι τότε βασικός αμυντικός προμηθευτής της Τουρκίας ήταν το Ισραήλ και οι ΗΠΑ, οπότε ήταν επιτακτική πλέον η ανάγκη αναδιάρθρωσης της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.

Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στη ναυτική ισχύ της χώρας. Φαίνεται πως η τουρκική ηγεσία έλαβε σοβαρά στα υπ' όψιν της την άποψη Davutoglu, δηλαδή πως η Τουρκία πρέπει να μετεξελιχθεί σε θαλάσσια περιφερειακή δύναμη με δυνατότητες άσκησης θαλασσίου ελέγχου επί των θαλασσίων οδών της Ανατολικής Μεσογείου (Davutoglu, 2001/2010). Η εφαρμογή της πρότασης Davutoglu ξεκίνησε το 2011 με την αναδιοργάνωση των Τουρκικών Ναυτικών Δυνάμεων και τη δημιουργία τεσσάρων υποδιοικήσεων: α) τη Διοίκηση του Στόλου, β) τη Διοίκηση για τη θαλάσσια περιοχή στα βόρεια, γ) τη Διοίκηση για τη θαλάσσια περιοχή στα νότια και δ) τη Διοίκηση για τη Ναυτική Κατάρτιση και Εκπαίδευση. Από τότε αυξήθηκαν οι ναυτικές ασκήσεις του τουρκικού στόλου στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ιδιαίτερη σημασία που άρχισε να δίνεται στην Ανατολική Μεσόγειο φάνηκε και από τις ναυτικές ασκήσεις που ξεκίνησαν να πραγματοποιούνται, όπως η «Μπλε Φάλαινα 2014», η επιχείρηση «Μεσογειακή Ασπίδα», αλλά και στρατιωτικές ασκήσεις, όπως η «Λευκή Καταιγίδα» (Beyaz Firtina). Μάλιστα, από το Φεβρουάριο του 2018 και

κατά τη διάρκεια της επιχειρήσεως «Μεσογειακή Ασπίδα», οι Τουρκικές Ναυτικές Δυνάμεις ενίσχυσαν την παρουσία τους στην Ανατολική Μεσόγειο παρατάσσοντας 26 ναυτικά πλοία (συμπεριλαμβανομένων και υποβρυχίων) (Sunnetci, 2019).

Επιπλέον, το 2019 υιοθετήθηκε το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδος έχοντας ως απώτερο στόχο την προστασία των τουρκικών συμφερόντων. Η στρατηγική της Γαλάζιας Πατρίδος αποτελείται από δύο σκέλη. Το πρώτο αναφέρεται στην αγορά τριών νέων ερευνητικών σκαφών, τα οποία θα αντικαθιστούσαν το παλαιό Piri Reis και θα ξεκινούσαν έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο για την εύρεση νέων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου (όπως ήδη έχει συμβεί με την απόκτηση των Barbaros, Yavuz, Fatih και Oruc Reis). Μάλιστα, από τις 27 Φεβρουαρίου έως και τις 8 Μαρτίου 2019 πραγματοποιήθηκε η ναυτική άσκηση «Γαλάζια Πατρίδα 2019» σε όλο το εύρος της Μαύρης Θάλασσας, του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου. Συμμετείχαν συνολικά 103 ναυτικά πλοία και 20.000 στρατιωτικοί. Η άσκηση αυτή αποτελούσε τη μεγαλύτερη ναυτική άσκηση της τουρκικής ιστορίας (Sunnetci, 2019) και θα μπορούσε να ειπωθεί πως ουσιαστικά η Τουρκία επεχείρησε να κατοχυρώσει τη θέση της ως θαλάσσια περιφερειακή δύναμη και να στείλει ένα μήνυμα σε όσους θα την εμπόδιζαν να προχωρήσει σε έρευνες για την ύπαρξη ενεργειακών πόρων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Το δεύτερο σκέλος του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδος αφορά την υπογραφή της συμφωνίας οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών με την κυβέρνηση της Τρίπολης του Fayezi Al – Sarraj (27 Νοεμβρίου 2019) (Altunisik, 2020). Ωστόσο, η συμφωνία αυτή είναι ενάντια στο Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Θάλασσας, καθώς παραβιάζονται τα δικαιώματα της Ελλάδος στην περιοχή.

Επιπρόσθετα, η τουρκική στρατιωτική ισχύς έγινε αισθητή και σε άλλες χώρες της περιοχής, όπως στη Συρία και στη Λιβύη. Στις 24 Αυγούστου 2016, ξεκίνησε η επιχείρηση «Στρατιωτική Ασπίδα του Ευφράτη» με την εισβολή σε συριακό έδαφος 20 τουρκικών τανκς και ισάριθμων τεθωρακισμένων και παρά τις δηλώσεις της Άγκυρας πως ο στόχος ήταν η εκδίωξη των τζιχαντιστών από την Τζαραμπλούς, ουσιαστικά επιθυμούσε να εμποδίσει τους Κούρδους μαχητές του PYD να καταλάβουν τη στρατηγικής σημασίας πόλη στη δυτική όχθη του Ευφράτη και να ενοποιήσουν τα εδάφη που ήδη ήλεγχαν στον συριακό βορρά. Ακόμη, από τις 9 Οκτωβρίου έως και τις 25 Νοεμβρίου του 2019 πραγματοποιήθηκε νέα τουρκική

εισβολή στη Συρία με την επιχείρηση «Peace Spring». Η τουρκική στρατιωτική ισχύς φάνηκε και στην περίπτωση της Λιβύης, καθώς μαζί με τη συμφωνία για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών, υπεγράφη και μία συμφωνία για δυνητική μελλοντική συνεργασία Τουρκίας – Κυβέρνησης της Τρίπολης στον τομέα της ασφάλειας και της επιτήρησης των λιβυκών ακτών. Ακόμη, η Τουρκία μετέφερε στρατιωτικές μονάδες εκεί για να στηρίξουν την Κυβέρνηση της Τρίπολης, έπειτα από την έγκριση του αιτήματος της λιβυκής κυβέρνησης για βοήθεια και απόκρουσης επίθεσης από τον Khalifa Haftar. Είναι εμφανές, πως η Τουρκία ενδιαφέρεται να δείξει τη στρατιωτική ισχύ της όχι μόνο στις θαλάσσιες περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και σε χώρες της περιοχής που ήδη αντιμετωπίζουν προβλήματα.

Εν κατακλείδι, σύμφωνα με στοιχεία του Global Fire Power, από το 2010 και μετά (με εξαίρεση το 2012) η Τουρκία συγκαταλέγεται μέσα στις 10 πρώτες χώρες με τις μεγαλύτερες στρατιωτικές δυνάμεις παγκοσμίως. Μάλιστα, την περίοδο 2010 – 2019, διέθετε μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ από άλλους σημαντικούς κρατικούς δρώντες της περιοχής, όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ. Για το 2020, οι αεροπορικές δυνάμεις της Τουρκίας ανέρχονται στις 1.055, οι χερσαίες δυνάμεις της σε 2.622 και οι ναυτικές δυνάμεις της σε 149. Ωστόσο, το 2020 η Αίγυπτος απέκτησε μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ από την Τουρκία και βρίσκεται στην 9^η θέση, ενώ η Τουρκία στην 11^η και το Ισραήλ στην 18^η. Η εξέλιξη αυτή αλλάζει τα δεδομένα, καθώς η Τουρκία “χάνει” ένα σημαντικό παράγοντα, ώστε να κυριαρχήσει στην Ανατολική Μεσόγειο (αν και ο ρόλος των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων στην εξωτερική πολιτική όλο και αυξάνεται).

B. Οικονομική Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο

Από το 2010 και μετά, η τουρκική οικονομία άρχισε να καταγράφει μία ανοδική πορεία. Για το 2010, το ΑΕΠ της χώρας ήταν 736.000.000.000\$, ενώ οι εξαγωγές της είχαν τριπλασιαστεί. Η οικονομική αυτή άνθηση ήταν αποτέλεσμα συνδυασμού κάποιων μεταρρυθμίσεων, προτάσεων του Δ.Ν.Τ και ορθής διαχείρισης από το ΑΚΡ (Albright, Cook & Hadley, 2012). Μάλιστα, την περίοδο 2010 – 2014, η τουρκική οικονομία δέχθηκε μεγάλες εισροές ξένων κεφαλαίων και κατέγραψε το χαμηλότερο επίπεδο επιτοκίων που είχε υπάρξει από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Μετετράπη σε χρηματοοικονομικό πόλο έλξης για επενδυτές από την Ευρώπη, τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και τη Μέση Ανατολή.

Η οικονομική ευημερία συνέβαλε στην εξαγγελία φιλόδοξων επενδυτικών έργων, όπως το «East Mediterranean Four: Levant Business Forum» (Δεκέμβριος 2010). Στο έργο αυτό συμμετείχαν η Τουρκία, η Συρία, ο Λίβανος και η Ιορδανία και αποσκοπούσε στην αύξηση της οικονομικής ευημερίας και της σταθερότητας της περιοχής. Περιελάμβανε 75 συμφωνίες σε 14 διαφορετικές περιοχές, επιτρέποντας την ελεύθερη διακίνηση αγαθών και φυσικών προσώπων, ενώ θα προωθούσε τη συνεργασία στην εκπαίδευση και σε πεδία πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Η πρωτοβουλία του έργου αυτού, το οποίο εμπεριείχε την ονομασία «Ανατολική Μεσόγειος», ήταν η πρώτη μεγάλη προσπάθεια που έκανε η Τουρκία προκειμένου να αυξήσει την οικονομική ισχύ της στην περιοχή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως δεν συμμετείχαν άλλες σημαντικές χώρες της περιοχής, όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ. Προφανώς, η Τουρκία επέλεξε τις συγκεκριμένες χώρες ώστε να μπορεί να ασκεί μεγαλύτερη επιρροή επάνω τους. Βέβαια, πρέπει να σημειωθεί πως αναφορικά με το Ισραήλ είχε προηγηθεί το συμβάν στο Mavi Marmara και είχαν ‘‘παγώσει’’ οι σχέσεις των δύο κρατών.

Επιπρόσθετα, οι εμπορικές σχέσεις που δημιούργησε η Τουρκία με τις χώρες της περιοχής, συνέβαλαν στην οικονομική ευημερία. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι περισσότερες εμπορικές σχέσεις που έχει με χώρες της νοτίου Μεσογείου καταγράφονται στον αγροτικό τομέα. Χαρακτηριστικά, το 2013 τα στατιστικά στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) έδειχναν πως η Τουρκία αποτελούσε μία από τις μεγαλύτερες μεσογειακές χώρες στον τομέα των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, ενώ το 50% των αγροτικών προϊόντων που

εισήγαγε η Ευρωπαϊκή Ένωση προήλθαν από την Τουρκία (Dark & Görgülü, 2017). Η ανοδική πορεία της τουρκικής οικονομίας συνεχίστηκε και το 2016 κατείχε το υψηλότερο ΑΕΠ στην περιοχή (857.000.000.000.\$) (Litsas & Tziampiris, 2019).

Παρά την οικονομική άνθηση που κατεγράφη το 2016, η τουρκική οικονομία εξακολουθούσε να αντιμετωπίζει δύο προβλήματα. Αυτά ήταν ο πληθωρισμός και η χαμηλή ανταγωνιστικότητα της τουρκικής οικονομίας, λόγω της χαμηλής νομισματικής αξίας που άρχισε να παρουσιάζει η τουρκική λίρα. Το τελευταίο είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των κρατικών χρεών, ενώ η άνοδος των τιμών και της ανεργίας δημιούργησαν και εξακολουθούν να δημιουργούν προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας και στην κυβέρνηση Erdogan.

Από τότε, η οικονομική ισχύς της Τουρκίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου δέχεται συνεχόμενα πλήγματα. Επιπλέον, η τελωνειακή αμερικανοτουρκική κρίση του 2018 έπληξε εκ νέου την τουρκική οικονομία και από τότε φαίνεται πολύ δύσκολο να ανακάμψει. Από την αρχή του 2020, το τουρκικό νόμισμα έχει απολέσει το 23% της αξίας του έναντι του Ευρώ και το 33% έναντι του αμερικανικού δολαρίου. Το δεύτερο τρίμηνο του 2020 δε σημειώθηκε κάποια πρόοδος, καθώς έκλεισε με πτώση του ΑΕΠ κατά 9,9%, μείωση των εξαγωγών κατά 5,8% και μείωση των εισαγωγών κατά 7,9%. Ακόμη, ο πληθωρισμός ανήλθε στο 12%, ενώ οι επαναλαμβανόμενες υποτιμήσεις της τουρκικής λίρας και η τεχνητή συμπίεση των επιτοκίων, λειτούργησαν ως αντίβαρο στην αποφυγή της κατάρρευσης των εξαγωγών (Γκότσης, 2020).

Η μείωση της τουρκικής οικονομικής ισχύος δεν την βοηθά ως επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη της Ανατολικής Μεσογείου. Μάλιστα, τον τελευταίο καιρό βρίσκεται μπροστά στο ενδεχόμενο μίας νέας προσφυγής στο Δ.Ν.Τ, αν και ο Erdogan θα ήθελε να αποφύγει μία τέτοια λύση για δύο λόγους. Αφενός, θα συμβάλει αρνητικά στην εικόνα της χώρας και στις επιδιώξεις της στην Ανατολική Μεσόγειο, αφετέρου, θα ήταν οξύμωρο ο άνθρωπος που έβγαλε τη χώρα από το Δ.Ν.Τ μερικά χρόνια νωρίτερα, να είναι αυτός που θα την ξαναβάλει. Ωστόσο, αν και δε φαινόταν να υπάρχει η πρόθεση για στήριξη της τουρκικής οικονομίας, στις 26 Νοεμβρίου του 2020 Τουρκία και Κατάρ υπέγραψαν 10 νέες συμφωνίες, διασώζοντας προς το παρόν την τουρκική οικονομία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η μεταβίβαση μετοχών των διαχειριστριών ενός λιμανιού της Αττάλεια από την τουρκική Global Ports στην

καταριανή Terminals WLL, καθώς φαίνεται πως με αυτό τον τρόπο το Κατάρ προσπαθεί να εισχωρήσει στα τεκταινόμενα της Ανατολικής Μεσογείου.

Ίσως η μόνη εξέλιξη που θα μπορούσε να συνεισφέρει στην οικονομική ανάκαμψη της χώρας και στην ανόρθωση της οικονομικής της ισχύος στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, να είναι η ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου σε περιοχές που από το 2018 πραγματοποιεί έρευνες. Ωστόσο, τότε θα ανακύψουν άλλα ζητήματα, διότι αρκετές περιοχές στις οποίες πραγματοποιούνται έρευνες ανήκουν στην ελληνική υφαλοκρηπίδα και κυπριακή ΑΟΖ, ενώ η Τουρκία υποστηρίζει πως ανήκουν σε δική της υφαλοκρηπίδα.

Γ. Ενεργειακή Ισχύς στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Τουρκία, αν και χώρα με λιγοστές ενεργειακές πηγές, παίζει έναν σημαντικό ρόλο στον τομέα της ενέργειας στην ευρύτερη περιοχή. Η τοποθεσία της χρήζει σημαντικής στρατηγικής σημασίας, αφού βρίσκεται ανάμεσα σε χώρες με μεγάλη παραγωγή ενέργειας και σε χώρες που αποτελούν σημαντικούς καταναλωτές ενέργειας και που χρειάζεται να προβαίνουν σε εισαγωγές από άλλες χώρες (Albright et al., 2012). Ωστόσο, η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου από το 2010 και μετά, αλλά και η εκτίμηση για την ύπαρξη και άλλων κοιτασμάτων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, έχει κινητοποιήσει όλες τις χώρες της περιοχής για την εκμετάλλευσή τους και φυσικά, η Τουρκία δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση σε αυτό.

Την περίοδο εκείνη, η Τουρκία άρχισε να χαράζει τη νέα ενεργειακή στρατηγική της στην περιοχή. Η τουρκική κυβέρνηση, δια στόματος του Υπουργού Ενέργειας και Φυσικών Πόρων, Fatih Donmez, εξήγγειλε το «Στρατηγικό Σχέδιο 2010 – 2014». Είναι γεγονός πως από τα τέλη της δεκαετίας του 2000, η Τουρκία έκανε αρκετές προσπάθειες για να καταστεί απαραίτητη για τη διαμετακόμιση ενέργειας και κατά αυτό τον τρόπο, επεδίωκε την ενδυνάμωση της θέσης της ως περιφερειακός και διεθνής δρών (Prontera, 2017). Επιπλέον, το «ενεργειακό δίλημμα ασφαλείας» που δημιουργήθηκε στην Τουρκία, έπειτα από την ανακάλυψη κοιτασμάτων εντός της Κυπριακής ΑΟΖ και της αποφασιστικότητας της Κυπριακής Δημοκρατίας να διενεργήσει διαδικασίες για την εκμετάλλευσή τους, οδήγησε στην εκδήλωση μίας έντονης τουρκικής αντίδρασης, η οποία εμπεριείχε και στρατιωτικές απειλές, όταν η Λευκωσία προσπάθησε να αδειοδοτήσει έρευνες για το βαθοτεμάχιο 12. Η τουρκική αυτή αντίδραση έγκειται στη μη αναγνώριση της Κυπριακής ΑΟΖ, αλλά και στην υπεράσπιση των συμφερόντων της τουρκοκυπριακής πλευράς, καθώς θεωρείται πως η έρευνα υδρογονανθράκων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει και τους Τουρκοκυπρίους και τα κέρδη να μοιραστούν κατά ίσο τρόπο τόσο στους Τουρκοκυπρίους όσο και στην Κυπριακή Δημοκρατία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υπογραφή συμφωνίας για την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας μεταξύ Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής ηγεσίας στις 11 Σεπτεμβρίου 2011.

Μερικούς μήνες αργότερα, συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 2012, στην τουρκική Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιεύθηκαν εκχωρήσεις αδειών στην

Τουρκική Κρατική Εταιρεία Πετρελαίου (ΤΡΑΟ) σε θαλάσσιες περιοχές δυτικώς της Κύπρου και νοτίως της Ρόδου και του Καστελορίζου (Συρίγος, 2015). Η τουρκική κυβέρνηση υποστήριζε (και εξακολουθεί να υποστηρίζει) πως οι περιοχές αυτές ανήκουν στην τουρκική υφαλοκρηπίδα και όχι στην ελληνική υφαλοκρηπίδα και την κυπριακή ΑΟΖ. Αξίζει να σημειωθεί, πως η Τουρκία δεν έχει αναγνωρίσει τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, το οποίο αναγνωρίζει δικαιώματα υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ στα νησιά (Henderson, 2011). Στα τέλη του ίδιου μήνα, η ΤΡΑΟ ξεκίνησε την πρώτη της γεώτρηση στην περιοχή Σύγκραση της κατεχομένης Αμμοχώστου. Βέβαια, η τουρκική κυβέρνηση δεν κατέφυγε μόνο σε γεώτρηση μέσω της ΤΡΑΟ, αλλά προσκάλεσε και ξένες εταιρείες να πραγματοποιήσουν έρευνες για την ύπαρξη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου στη μεσογειακή ακτή της χώρας. Η πρόσκληση αυτή της Άγκυρας μπορεί να συμπεριληφθεί στην πολιτική «ήπιας ισχύος» που χρησιμοποιούσε έως τότε στην περιοχή.

Το 2012 παρουσιάστηκε η έκθεση για την «Εθνική Ενεργειακή Στρατηγική», η οποία παρουσίαζε ένα τετραετές σχέδιο για την χρονική περίοδο 2015 – 2019, όπου δηλωνόταν ρητώς ότι η χώρα θα έπρεπε να ενεργήσει πιο δυναμικά, αν επιθυμούσε να καταστήσει τον εαυτό της περιφερειακό κόμβο ενέργειας. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμετώπιζε πολύ θετικά την πρόθεση αυτή της Τουρκίας, διότι η μεταφορά πηγών ενέργειας προς την Ευρώπη μέσω της Τουρκίας θα ήταν οικονομικότερη και θα βοηθούσε στη μείωση της εξάρτησής της από τη Ρωσία. Επιπρόσθετα, η έκθεση για την «Ενεργειακή Στρατηγική» ανέφερε πως η Τουρκία θα έπρεπε να προσεγγίσει τους γείτονές της στην περιοχή μέσω της λεγόμενης «ενεργειακής διπλωματίας» και να προβεί σε κατασκευαστικά έργα, τα οποία θα διευκόλυναν τη μεταφορά των ενεργειακών πόρων. Τονιζόταν δε, πως η ολοκλήρωση κατασκευής αγωγών ήταν απαραίτητη για να εδραιωθεί η Τουρκία ως ενεργειακός κόμβος (Tziarras, 2019).

Αξίζει να σημειωθεί πως στις 7 Απριλίου του 2017, ο Υπουργός Ενέργειας, Berat Albayrak, συνέδεσε τις ενεργειακές ανάγκες της Τουρκίας (ιδίως σε φυσικό αέριο) με τη γενικότερη οικονομική και εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας της χώρας (Tziarras, 2019). Η σύνδεση των ενεργειακών αναγκών της Τουρκίας με την οικονομική πολιτική είναι πολύ σημαντική, καθώς η αυξανόμενη ανάγκη για ενέργεια, μπορεί να ωφελήσει οικονομικά την Τουρκία, αν καταφέρει να καταστεί ενεργειακός κόμβος. Επιπλέον, η ενέργεια αποτελεί και θέμα ασφαλείας, καθώς μία επίδοξη περιφερειακή δύναμη πρέπει να είναι αυτόαρκτης σε ενεργειακά θέματα.

Ακόμη, η ενέργεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως εργαλείο, καθώς θα εξασφαλίσει μεγαλύτερη τουρκική επιρροή στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Για αυτό, ήδη από τον Απρίλιο είχαν ξεκινήσει και οι πρώτες έρευνες για την ύπαρξη υδρογονανθράκων σε περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου που η Τουρκία θεωρεί ότι της ανήκουν και ταυτόχρονα, είχε σχεδιάσει έργα για την κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου τόσο στην Ανατολή, όσο και στη Δύση.

Ωστόσο, από το 2018 και μετά φάνηκε πως η τουρκική κυβέρνηση δεν είχε σκοπό να ακολουθήσει το δρόμο της «ενεργειακής διπλωματίας». Αντιθέτως, υιοθέτησε μία πολιτική «σκληρής ισχύος» (hard power) προκειμένου να εμποδίσει ενέργειες που, σύμφωνα με την ίδια, υπονομεύουν τα συμφέροντά της στην Ανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα, ο Τούρκος Υπουργός Ενέργειας διεμήνυσε πως η Τουρκία θα εμποδίσει οποιαδήποτε μονομερή ενέργεια στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία θα παραβιάσει τα κυριαρχικά δικαιώματα τόσο της ίδιας, όσο και των Τουρκοκυπρίων. Η επαναλαμβανόμενη αναφορά στους Τουρκοκυπρίους δεν είναι τυχαία, διότι, κατά αυτό τον τρόπο, η Τουρκία προσπαθεί να διασφαλίσει τα δικαιώματά τους στο νησί. Μάλιστα, προκειμένου να διασφαλίσει τις ενέργειες της ΤΡΑΟ στις περιοχές που τις έχουν αδειοδοτήσει Τουρκία και Τουρκοκύπριοι, κινητοποίησε τις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις. Η κίνηση αυτή επιβεβαίωσε την αλλαγή πολιτικής της Τουρκίας.

Επιπλέον, στις 31 Μαΐου 2018, το γεωτρήπανο «Yavuz» ξεκίνησε τις πρώτες τουρκικές γεωτρήσεις στο θαλάσσιο οικόπεδο 6 της κυπριακής ΑΟΖ (Ellinas, 2020), ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Τουρκία ξεκίνησε σεισμογραφικές έρευνες στα ανατολικά της Κύπρου και συγκεκριμένα στα οικόπεδα 2 και 3 της κυπριακής ΑΟΖ που είχαν αδειοδοτηθεί στις εταιρείες ENI και Total. Μάλιστα, η Τουρκία δε δίστασε να εμποδίσει τις έρευνές τους, καθώς, όπως ισχυριζόταν (και ακόμη ισχυρίζεται), επρόκειτο για περιοχές που ανήκουν στην τουρκική ΑΟΖ. Με αυτό τον τρόπο, η Τουρκία ήθελε να δείξει ότι οι περιοχές αυτές της ανήκουν και πως μόνο εκείνη δικαιούται να προβεί σε έρευνες. Μάλιστα, για να διασφαλίσει πως κανείς δε θα εμποδίσει τις έρευνες και τις γεωτρήσεις που θα πραγματοποιούσε, κινητοποίησε ξανά τα πολεμικά της πλοία. Ωστόσο, οι έρευνες αυτές δεν οδήγησαν στην εύρεση κάποιου νέου κοιτάσματος.

Την άνοιξη του 2019 ξεκίνησαν και πάλι τουρκικές έρευνες στη Μεσόγειο. Τα γεωτρύπανα «Fatih» και «Yavuz» συνέχισαν τις γεωτρήσεις τους στα ανατολικά της Κύπρου, ενώ στα τέλη Αυγούστου η Τουρκία έστειλε και δεύτερο ερευνητικό σκάφος, με την ονομασία «Oruc Reis», στην Ανατολική Μεσόγειο (ήδη βρισκόταν εκεί το ερευνητικό σκάφος «Barbaros»). Είναι εμφανές πως η Τουρκία εφήρμοσε τις επιταγές της έκθεσης για την «Ενεργειακή Στρατηγική» και επένδυσε στην εξεύρεση ενεργειακών κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο, διαθέτοντας μάλιστα για την περιοχή δύο ερευνητικά σκάφη και δύο πλωτά γεωτρύπανα (2019). Ωστόσο, από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις συγκεκριμένες περιοχές, πάλι δε βρέθηκε κάποιο σημαντικό κοιτάσμα φυσικού αερίου ή υδρογονανθράκων.

Οι τουρκικές έρευνες στην Ανατολική Μεσόγειο συνεχίστηκαν και το 2020. Από τις 21 Ιουλίου, η Τουρκία δέσμευσε περιοχές εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας (την οποία η Τουρκία θεωρεί δική της υφαλοκρηπίδα), για την έναρξη ερευνών με το «Oruc Reis». Η κίνηση αυτή της Τουρκίας την έφερε σε πολύ ισχυρή αντιπαράθεση με την Ελλάδα και οι δύο χώρες βρέθηκαν πολύ κοντά σε ένα θερμό επεισόδιο. Παρά τις εκκλήσεις της διεθνούς κοινότητας για παύση των ερευνών ή τις επαναλαμβανόμενες καταγγελίες της Ελληνικής Κυβέρνησης για παραβίαση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, η Τουρκία συνέχισε τις έρευνες και μάλιστα, είχε κινητοποιηθεί ένα πολύ μεγάλο μέρος του τουρκικού στόλου προκειμένου να προστατευθεί το «Oruc Reis» (όπως αντίστοιχα κινητοποιήθηκε και ο ελληνικός στόλος). Οι έρευνες συνεχίστηκαν για αρκετούς μήνες, ενώ στις 22 Νοεμβρίου το Τουρκικό Υπουργείο Ενέργειας εξέδωσε ανακοίνωση αναφορικά με τις έρευνες του «Oruc Reis». Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι «Το πλοίο Oruc Reis στο πλαίσιο του προγράμματος "Demre 2B συλλογής δεδομένων" ξεκίνησε έρευνες στις 10 Αυγούστου και μέχρι σήμερα συγκέντρωσε δεδομένα σε έκταση 8.149 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Με τη σημερινή NAVTEX θα γίνει συγκέντρωση δεδομένων σε περιοχή 2.806 τετραγωνικών χιλιομέτρων και οι εργασίες θα ολοκληρωθούν στις 29 Νοεμβρίου.». Πράγματι, στις 29 Νοεμβρίου το «Oruc Reis» επέστρεψε στον κόλπο της Αττάλειας. Μένει να φανεί, εάν η Τουρκία θα χρησιμοποιήσει και κάποιο πλωτό γεωτρύπανο στην περιοχή προκειμένου να προχωρήσει σε γεωτρήσεις (μέχρι την ώρα συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν είχε ανακοινωθεί κάτι τέτοιο).

Συνοψίζοντας, είναι εμφανές πως η Τουρκία δεν προσπαθεί απλά να καταστεί απαραίτητη για τη διαμετακόμιση ενέργειας στην περιοχή, αλλά επιδιώκει να

αποκτήσει και τα δικά της ενεργειακά κοιτάσματα. Αυτό θα συνέβαλε θετικά στην πρόθεση της να αποκτήσει την απόλυτη ισχύ στην Ανατολική Μεσόγειο. Για αυτό το λόγο, δε διστάζει να χρησιμοποιήσει και στρατιωτικά μέσα προκειμένου να διαφυλάξει τις έρευνες της, οι οποίες, όμως, παραβιάζουν τα κυριαρχικά δικαιώματα άλλων κρατών, όπως ορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο και το Δίκαιο της Θάλασσας. Αξίζει να σημειωθεί πως ο Πρόεδρος Erdogan σε βιντεοσκοπημένο μήνυμά του για τα 75 χρόνια του ΟΗΕ, πρότεινε τη σύγκλιση μίας περιφερειακής διάσκεψης όλων των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου για τη διευθέτηση και κατανομή των ενεργειακών πόρων, στην οποία ζήτησε και τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων. Ωστόσο, μία τέτοια πρόταση δεν είναι βέβαιο κατά πόσο μπορεί να υλοποιηθεί.

Κεφάλαιο 4

Αντιδράσεις ΗΠΑ

Κατά αρχάς, η παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών στη Μεσόγειο Θάλασσα αριθμεί πάνω από 200 χρόνια. Η γεωπολιτική της σημασία είναι σημαντική δεδομένου ότι βρίσκεται ανάμεσα σε Νότια Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, απέκτησε ακόμη μεγαλύτερη σημασία καθώς θεωρήθηκε ζωτικής σημασίας για την ανάσχεση της καθόδου της Σοβιετικής Ένωσης στη Μεσόγειο (Albright et al., 2012). Ήδη από το 1946, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν στείλει ναυτικές δυνάμεις στην περιοχή, ενώ από το 1950 διατηρείται μία μόνιμη αμερικανική παρουσία μέσω του 6^{ου} Αμερικανικού Στόλου. Μάλιστα, στα πλαίσια της Ατλαντικής Συμμαχίας έχουν τοποθετηθεί βαλλιστικοί πύραυλοι και πυρηνικά στη βάση του Ιντσιρλίκ στην Τουρκία. Ωστόσο, από το 1991 και μετά, φάνηκε πως κάτι άρχισε να αλλάζει στις σχέσεις ΗΠΑ – Τουρκίας, αφού το 1991 και κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κόλπου, η Τουρκία αρνήθηκε τη χρήση των βάσεων της για τη διεξαγωγή αμερικανικών αεροπορικών επιθέσεων.

Επιπρόσθετα, κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Bush Junior, η Τουρκία άρχισε να αυτονομείται έναντι των αμερικανικών επιλογών στη Μέση Ανατολή με αποκορύφωμα την απόφαση του τουρκικού Κοινοβουλίου να απαγορεύσει τη διέλευση των αμερικανικών στρατευμάτων προς το Ιράκ τον Μάρτιο του 2003. Μερικά χρόνια αργότερα (συγκεκριμένα από το 2009 και μετά) κλονίστηκε και η στρατηγική της σχέση με το Ισραήλ. Πρέπει να επισημανθεί πως η στρατηγική συνεργασία Ισραήλ – Τουρκίας προκρινόταν πάντοτε από τις ΗΠΑ και εθεωρείτο κομβικής σημασίας για την ασφάλεια και τη σταθερότητα της περιοχής. Επομένως, είναι εμφανές πως για τις ΗΠΑ, η Τουρκία αποτελεί έναν πολύ σημαντικό σύμμαχο τον οποίο δε θα ήθελε να χάσει και να τον οδηγήσει στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας ή έστω σε μία πιο στενή συνεργασία μαζί της. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα να καταστεί πιο δύσκολη η αμερικανική πολιτική στη Μέση Ανατολή, ενώ πολλές φορές το Αμερικανικό Κογκρέσο τάχθηκε κατά των πολιτικών που ακολουθούσε η Τουρκία (Βαμβακάς, Δρακουλαράκος, Κεφαλά & Φίλης, 2020).

Τα δεδομένα και οι ισορροπίες της περιοχής έμελλε να αλλάξουν το 2010, όταν το Αμερικανικό Γεωλογικό Ινστιτούτο παρουσίασε μία έρευνα βάσει της οποίας υπολογιζόταν πως στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (και συγκεκριμένα στη

λεκάνη Λεβιάθαν και στις Λεκάνες του Δέλτα του Νείλου) βρίσκονταν κοιτάσματα υδρογονανθράκων που υπολογίζονταν σε 3.4 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου και 345 tcf φυσικού αερίου. Η ανακάλυψη αυτή κέντρισε το ενδιαφέρον όχι μόνο των κρατών της περιοχής, αλλά και των ΗΠΑ και των αμερικανικών εταιρειών. Παρόλα αυτά, η απόφαση για σταδιακή μείωση και εν μέρει αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων από την περιοχή (η οποία είχε ξεκινήσει σε ένα πρώιμο στάδιο επί προεδρίας Obama δίνοντας το χώρο για ένα μοντέλο πολυμέρειας [Βαμβακάς κ.ά., 2020] και κορυφώθηκε επί προεδρίας Trump), έδωσε το χώρο στην Τουρκία να αποκτήσει έναν πιο δυναμικό ρόλο στην περιοχή, παρεμβαίνοντας σε ποικίλα θέματα, όπως στο λιβυκό εμφύλιο πόλεμο ή στη συριακή κρίση.

Η ανάληψη ενός πιο ηγετικού ρόλου της Τουρκίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου την οδήγησε σε κινήσεις, όπως ο αποκλεισμός τροφοδοσίας και ηλεκτροδότησης των Αμερικανικών δυνάμεων της βάσης του Ιντσιρλίκ λίγο μετά το πραξικόπημα του 2016 και στη προμήθευση του ρωσικού αντιπυραυλικού συστήματος S – 400, προκαλώντας τις αντιδράσεις αρκετών Αμερικανών αξιωματούχων και δημιουργώντας (κατά μία έννοια) δύο στρατόπεδα εντός των ΗΠΑ. Από τη μία, εκφραζόταν η άποψη για επαναρυμούλκηση της Τουρκίας, θέση την οποία υιοθετούσε και το State Department. Από την άλλη, υπήρχε η θέση του Πενταγώνου και του Κονγκρέσου που ναι μεν δεν είχε ξεγράψει την Τουρκία, αλλά ήθελε δε να ευθυγραμμιστεί με όρους και όχι ακανόνιστα χωρίς συνέπειες (Φίλης, 2017).

Επιπρόσθετα, η Τουρκία δε δίστασε να κατηγορήσει ευθέως τις ΗΠΑ για την ενορχήστρωση του αποτυχημένου πραξικοπήματος τον Ιούλιο του 2016, αλλά και υπό αυτή την κατηγορία, οι ΗΠΑ δεν προέβησαν σε κάποια κίνηση, ώστε να συνετίσουν την Τουρκία. Ακόμη, οι κινήσεις της Άγκυρας προκάλεσαν και εξακολουθούν να προκαλούν αναστάτωση στη νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, αφού τα τελευταία δύο χρόνια η Τουρκία έχει υιοθετήσει μία πιο επιθετική πολιτική ως προς την Ελλάδα (επίσης μέλος του NATO) με αφορμή την εξεύρεση των κοιτασμάτων στην Ανατολική Μεσόγειο και των αντικρουόμενων συμφερόντων, όπου και σε αυτή την περίπτωση το NATO περιορίζεται στη διατήρηση των ίσων αποστάσεων, ενώ η κυβέρνηση Trump δεν επεμβαίνει προκειμένου να υπάρξει μία αναχαίτιση της Τουρκίας. Όπως φαίνεται, η προσωπική σχέση των Προέδρων Trump και Erdogan έχει ωφελήσει τον τελευταίο διότι ξεδιπλώνει τη στρατηγική του και δεν

επεμβαίνει κανείς στο οικοδόμημα που προσπαθεί να αναπτύξει στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ωστόσο, το 2019 φάνηκε για πρώτη φορά οι ΗΠΑ να απαντούν με έναν πιο δυναμικό και αυστηρό τρόπο στην Τουρκία και τις ενέργειες της στην περιοχή. Την άνοιξη του 2019, Αμερικανοί αξιωματούχοι (όπως και η Ευρωπαϊκή Ένωση) καταδίκασαν τις ενέργειες γεώτρησης εντός της κυπριακής ΑΟΖ, αναφέροντας πως οι τουρκικές κινήσεις είναι παράνομες και πως αποσταθεροποιούν την περιοχή (Edelman & Wald, 2019). Δεν είναι τυχαίο πως για πρώτη φορά Αμερικανοί αξιωματούχοι προέβησαν σε τέτοιες δηλώσεις, αφού οι αμερικανικές εταιρείες Chevron και ExxonMobil είχαν συνάψει συμφωνίες με την Αίγυπτο ήδη από τα μέσα Φεβρουαρίου του ίδιου έτους. Επομένως, οι ΗΠΑ δε θα ανέχονταν ενέργειες που θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο δικά τους συμφέροντα στην περιοχή. Άλλωστε, στις 20 Μαρτίου 2019, είχε προηγηθεί και η 6^η Τριμερής Σύνοδος Ελλάδος – Κύπρου – Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ, με τη συμμετοχή για πρώτη φορά και του επικεφαλής της αμερικανικής διπλωματίας, Mike Pompeo (Summit 3+1). Ο Pompeo εξέφρασε την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών για την τριμερή συνεργασία των κρατών αυτών και τόνισε τη σημασία της αυξανόμενης συνεργασίας για ενεργειακή ανεξαρτησία και ασφάλεια, αλλά και την ανάγκη διαφύλαξής της από εξωτερικές κακόβουλες ενέργειες στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής (Tziarras, 2019). Είναι ξεκάθαρο πως οι αναφορές αυτές αφορούσαν τις τουρκικές ενέργειες, όμως ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών δεν προχώρησε στην κατονόμασή τους, αφενός για να μην υπάρξει σύγκρουση με την Τουρκία, αφετέρου η σχέση Trump – Erdogan λειτουργούσε ως ασπίδα στις όποιες κινήσεις του Τούρκου Προέδρου. Βέβαια, λίγο αργότερα απεδείχθη πως η λειτουργία του State Department δεν επηρεάζεται μόνο από την πολιτική της εκάστοτε κυβέρνησης, αλλά καλείται να βλέπει την πραγματικότητα και να δρα αναλόγως. Ίσως για αυτό το λόγο, στις 5 Οκτωβρίου 2019 μετά την ολοκλήρωση της συναντήσεως του Pompeo με τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών, Νίκο Δένδια και κατά τη διάρκεια της συνεντεύξεως Τύπου, ο Pompeo δήλωσε πως η Ουάσινγκτον είχε προειδοποιήσει την Άγκυρα για τις «παράνομες γεωτρήσεις» που πραγματοποιούσε στην Ανατολική Μεσόγειο και πως θα φρόντιζε να διευθετηθεί το θέμα σύμφωνα με τις επιταγές του Διεθνούς Δικαίου (Cagaptay, Yuskel & Hernandez, 2019).

Ένα άλλο γεγονός που προκάλεσε την αντίδραση των ΗΠΑ το 2019 και συγκεκριμένα του ίδιου του Προέδρου Trump, ήταν η εισβολή της Τουρκίας στη Συρία στις 9 Οκτωβρίου. Ο Πρόεδρος Trump απείλησε ανοιχτά την Τουρκία δηλώνοντας πως, αν εξοντώσει τον κουρδικό πληθυσμό, τότε και εκείνος θα καταστρέψει την τουρκική οικονομία. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός πως οι ΗΠΑ αντέδρασαν με τέτοιο τρόπο για ένα γεγονός που διαδραματιζόταν στην περιοχή και δεν αφορούσε κάποιον Αμερικανό πολίτη ή δεν απειλούσε άμεσα τα συμφέροντα τους. Ίσως, η κίνηση αυτή να υποκινήθηκε από την έντονη αντίδραση της διεθνούς κοινότητας μπροστά στην τουρκική εισβολή, αλλά και από τις όλο και αυξανόμενες πιέσεις από Αμερικανούς για μία δυναμική απάντηση και όχι για την παροχή, για ακόμη μία φορά, «λευκής επιταγής» στον Erdogan λόγω της στενής διαπροσωπικής του σχέσης με τον Trump.

Τα γεγονότα των προηγούμενων μηνών του 2019, ίσως έπαιξαν ρόλο και στην απόφαση του Κογκρέσο το Δεκέμβριο του ίδιου έτους για την έγκριση του East Med Act (Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act 2019) που υπεγράφη και από τον Πρόεδρο Trump. Το East Med Act αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ενεργειακής συνεργασίας των ΗΠΑ με την Ανατολική Μεσόγειο, περιλαμβάνοντας σχέδια επενδύσεων αμερικανικών επιχειρήσεων ενέργειας σε χώρες της περιοχής, αλλά και στη δημιουργία ενός Ενεργειακού Κέντρου για την Ανατολική Μεσόγειο στις ΗΠΑ που θα διευκολύνει την ενεργειακή συνεργασία με τη συνεισφορά του ακαδημαϊκού και ιδιωτικού κλάδου (Talbot, 2020). Αν και δεν στρέφεται εναντίον της Τουρκίας, είναι εμφανές πως οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν τον αποσταθεροποιητικό ρόλο της στην περιοχή (ιδίως στον ενεργειακό τομέα) και για αυτό, διευρύνουν το φάσμα των συμμαχιών τους σε αυτή. Βέβαια, σημαντικό ρόλο σε αυτό έχουν το ελληνοαμερικανικό, το ελληνοκυπριακό και το εβραϊκό λόμπι, πόσο μάλλον ενόψει των αμερικανικών εκλογών του 2020. Επομένως, η ικανοποίησή τους είναι πολύ σημαντική και φυσικά κατά αυτό τον τρόπο, οι ΗΠΑ περιορίζουν το ρόλο της Ρωσίας στην περιοχή.

Επιπρόσθετα, από τα μέσα του 2020 η δυσαρέσκεια των Αμερικανών αξιωματούχων, αναφορικά με τις τουρκικές ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο, έγινε ακόμη πιο έντονη. Συγκεκριμένα, στις 14 Αυγούστου και εξαιτίας των ερευνών για υδρογονάνθρακες που πραγματοποιούσε η Τουρκία στην ελληνική ΑΟΖ και λόγω της παρουσίας πολεμικών πλοίων εκεί, οι Γερουσιαστές Menendez και Van Hollen

έστειλαν επιστολή στον Pompeo καλώντας την Κυβέρνηση Trump να παροτρύνει την Τουρκία να αποσύρει τα πλοία της από τα διεθνή ύδατα. Επιπλέον, προέτρεψαν τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών να συνεργαστεί με την Ε.Ε. αναφορικά με την επιβολή κυρώσεων στην Τουρκία, αν συνεχιστεί η κλιμάκωση των επιθετικών ενεργειών της στην Ανατολική Μεσόγειο. Είναι εμφανές πως η Γερουσία δε σκόπευε να ανεχτεί περαιτέρω τις τουρκικές ενέργειες, μόνο και μόνο λόγω των σχέσεων των δύο Προέδρων, ενώ συνέχιζε να αγνοεί τους Συμμάχους της σε Δύση και NATO.

Σίγουρα, οι πιέσεις αυτές από τη Γερουσία συνέβαλαν στην επίσκεψη Pompeo στην Κύπρο στις 12 Σεπτεμβρίου, αλλά και στην απόφαση της Αμερικανικής Κυβέρνησης για τη μερική άρση του εμπάργκο όπλων προς την Κυπριακή Δημοκρατία, το οποίο εξόργισε την Τουρκία. Μάλιστα, όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο Pompeo «Οι εντάσεις δεν φέρνουν κάποιο αποτέλεσμα. Παραμένουμε ανήσυχοι για τις έκνομες δράσεις της Τουρκίας. Ελλάδα και Κύπρος έχουν το δικαίωμα στην εξόρυξη εντός των ΑΟΖ τους» (Pompeo, 2020). Η δήλωση αυτή ήταν από τις πιο ηχηρές, προερχόμενη μάλιστα από έναν από τους κορυφαίους αξιωματούχους της Αμερικανικής Κυβέρνησης και δήλωνε την πρόθεση των Ηνωμένων Πολιτειών να μη μείνουν άπραγες μπροστά στις συνεχιζόμενες προκλητικές και επιθετικές ενέργειες στην περιοχή. Ωστόσο, η διεξαγωγή των Αμερικανικών εκλογών δεν επέτρεψε μία πιο ηχηρή απάντηση προς την Τουρκία. Βέβαια, το State Department συνέχισε τις κινήσεις που έδειχναν τη δυσaréσκεια των ΗΠΑ με την Τουρκία, όπως για παράδειγμα η τριήμερη επίσκεψη Pompeo σε Θεσσαλονίκη και Χανιά (28 – 30 Σεπτεμβρίου), η οποία εντασσόταν στο γενικότερο προγραμματισμό του για επισκέψεις στην Ευρώπη (η Τουρκία δε βρισκόταν στον προγραμματισμό αυτόν). Ωστόσο, η αποστολή του Phillip Reeker, επικεφαλής του Γραφείου Ευρωπαϊκών και Ευρασιατικών Θεμάτων του State Department, στην Κωνσταντινούπολη και στην Άγκυρα (3 – 5 Οκτωβρίου) δήλωνε μία προσπάθεια κατευνασμού της τουρκικής οργής για τη μη επίσκεψη Pompeo.

Ωστόσο, όπως φάνηκε και μερικές μέρες αργότερα και συγκεκριμένα στις 11 Οκτωβρίου, η Τουρκία ανανέωσε τις ερευνητικές δραστηριότητες σε περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου και το State Department εξέδωσε ανακοίνωση ζητώντας τον τερματισμό της συνεχιζόμενης και αυξανόμενης έντασης και την άμεση έναρξη διερευνητικών επαφών με την Ελλάδα. Είναι εμφανές πως το State Department και η Αμερικανική Κυβέρνηση προσπάθησαν να διατηρήσουν τις ισορροπίες στην

Ανατολική Μεσόγειο εν όψει και των Αμερικανικών εκλογών. Αφενός, προέβησαν σε ανακοινώσεις για την ικανοποίηση της Ελλάδος και του ισχυρού ελληνοαμερικανικού λόμπι, αφετέρου, δεν προχώρησαν σε κυρώσεις κατά της Τουρκίας, καθώς δε θα ήθελαν να ενισχύσουν τις σχέσεις της με τη Ρωσία.

Συνοψίζοντας, οι σχέσεις ΗΠΑ – Τουρκίας είναι αρκετά ισχυρές και πολύ σημαντικές για την περιοχή. Δεν πρέπει να λησμονείται το γεγονός ότι οι ΗΠΑ οικοδομούσαν την πολιτική τους στην Ανατολική Μεσόγειο σε συνάρτηση με τη σχέση τους με Τουρκία και Ισραήλ. Κατά τη διάρκεια της Προεδρίας Trump, η Τουρκία απέκτησε ακόμη μεγαλύτερη αυτονομία κινήσεων στην περιοχή, ιδίως λόγω της προσωπικής σχέσης των οικογενειών Trump – Erdogan και φυσικά και των ίδιων των Προέδρων. Ωστόσο, η εκλογή Biden φαίνεται πως θα αλλάξει τα δεδομένα της μέχρι πρότινος υφιστάμενης κατάστασης και θα σηματοδοτήσει την επιστροφή των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ανατολική Μεσόγειο. Βέβαια, δεν είναι ακόμη γνωστή η πολιτική που θα ακολουθήσει ως προς την Τουρκία, δηλαδή αν θα δρομολογήσει μία επαναπροσέγγιση και προσπάθεια για την επανένταξη της στο δυτικό άρμα ή αν θα ακολουθήσει μία πιο αυστηρή πολιτική. Το σίγουρο είναι πως η Τουρκία λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης αποτελεί μία σημαντική χώρα για τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή και δε θα επιθυμούσαν τη διακοπή των σχέσεών τους.

Κεφάλαιο 5

Αντιδράσεις Γαλλίας

Η Γαλλία πάντοτε είχε μία σταθερή παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο, η οποία άρχισε να κλονίζεται με το τέλος της αποικιοκρατίας τη δεκαετία του 1950. Ωστόσο, συνέχισε να παίζει σημαντικό ρόλο δεδομένου ότι οι βάσεις του 6^{ου} Αμερικανικού Στόλου βρίσκονταν στη Γαλλία και μόνο μετά την αποχώρηση της από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, μεταφέρθηκαν στη Νεάπολη της Ιταλίας. Η εμφάνιση του ISIS και η παρουσία του στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, έδωσε το πρόσχημα στη Γαλλία ώστε να επιστρέψει στην περιοχή και να συνεισφέρει στην προστασία της. Σε αυτό συνέβαλε και η επιστροφή της στο στρατιωτικό σκέλος του NATO τον Μάρτιο του 2009.

Αν και παραδοσιακά η γαλλική διπλωματία διατηρούσε στενότερες σχέσεις με τον Λίβανο, από το 2012 και μετά ξεκίνησε μία στενή σχέση με την Κύπρο, η οποία εμπεριείχε και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων που είχαν βρεθεί στην κυπριακή ΑΟΖ, στην οποία πλέον δραστηριοποιείται και η Γαλλική εταιρεία Total. Η επανεμφάνιση της Γαλλίας στην Ανατολική Μεσόγειο δεν αρέσει καθόλου στην Τουρκία, καθώς θεωρεί ότι παρεμβαίνει σε μία περιοχή όπου δεν έχει καμία δικαιοδοσία. Αντιθέτως, η Γαλλία κάνει αισθητή την παρουσία της με κάθε ευκαιρία και για αυτό το λόγο, έχει προχωρήσει σε μια σειρά συμφωνιών με αρκετές χώρες της περιοχής. Αξίζει να σημειωθεί, πως προκειμένου να εμπλακεί περαιτέρω στο θέμα των υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου, τον Ιανουάριο του 2020 ζήτησε να γίνει και επισήμως μέλος του East Mediterranean Gas Forum.

Όσον αφορά τις σχέσεις της με τα άλλα κράτη της περιοχής, έχει δημιουργήσει σημαντικές συμμαχίες με την Αίγυπτο, της οποίας αποτελεί τον τρίτο μεγαλύτερο προμηθευτή όπλων, ενώ διατηρεί και ναυτική βάση στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Οι σχέσεις της με τις δύο αυτές χώρες εκτείνονται και στη Βόρειο Αφρική, όπου συνεργάζονται και στηρίζουν τον Στρατηγό Haftar στον εμφύλιο της Λιβύης και ενάντια στην Αναγνωρισμένη Κυβέρνηση της Τρίπολης με αρχηγό τον Sarraj. Δεν είναι τυχαίο που η Γαλλία στηρίζει τον Haftar, καθώς ο Sarraj στηρίζεται από την Άγκυρα. Επομένως, η Γαλλία δημιουργεί στρατηγικές συμμαχίες που έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα με την Τουρκία και που θα ανακόψουν τα σχέδια της για την περιοχή.

Επιπλέον, η Γαλλία προχώρησε και στην ενδυνάμωση των σχέσεων της με την Κύπρο. Στις 24 Ιανουαρίου του 2012, η γαλλική προεδρία προχώρησε στην υπογραφή προγράμματος αμυντικής συνεργασίας με την Κυπριακή Δημοκρατία και στη διενέργεια κοινών ασκήσεων, όπως η κοινή αεροναυτική άσκηση Γαλλίας – Κύπρου με συμμετοχή γαλλικής φρεγάτας και μονάδων της Διοίκησης Ναυτικού της Εθνικής Φρουράς (5 Μαρτίου 2012). Με αυτό τον τρόπο, η Γαλλία έδειξε στην Τουρκία πως δεν είναι η μόνη κυρίαρχη δύναμη στην περιοχή και πως επρόκειτο να παίξει καθοριστικό ρόλο στις μελλοντικές εξελίξεις. Για αυτό το λόγο, δεν επρόκειτο να επιτρέψει και την αμφισβήτηση της κυπριακής ΑΟΖ δεδομένου ότι η Γαλλία έχει ήδη εξασφαλίσει «οικόπεδα» της για έρευνες. Μάλιστα, το 2017 ο Erdogan εξαπέλυσε απειλές ενάντια τόσο της Γαλλίας όσο και της Ιταλίας αναφορικά με τις εργασίες της Γαλλικής Total και της Ιταλικής ENI στην κυπριακή ΑΟΖ. Ωστόσο, καμία από τις δύο δεν υπέκυψε στις απειλές αυτές και την ίδια στιγμή εμφανίστηκαν γαλλικά πολεμικά πλοία, ώστε να εξασφαλιστεί η συνέχιση των εργασιών.

Οι γαλλικές κινήσεις δεν αρέσουν καθόλου στην Τουρκία, διότι είναι εμφανής η αμφισβήτηση του ρόλου της στην Ανατολική Μεσόγειο, ενώ υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις για πολλά θέματα, όπως η Λιβύη ή τα ενεργειακά κοιτάσματα της Κύπρου. Άλλωστε, οι σχέσεις των δύο κρατών ποτέ δεν ήταν ιδανικές δεδομένου ότι η Γαλλία είναι από τους πιο ισχυρούς αρνητές της εισδοχής της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επομένως, τα γεγονότα αυτά έρχονται να προστεθούν σε μία ήδη τεταμένη σχέση.

Μάλιστα, το 2020 οι σχέσεις των δύο κρατών άγγιξαν το κόκκινο. Το Παρίσι προχώρησε στην υπογραφή αμυντικής συμφωνίας με τη Λευκωσία, ενώ ήδη είχε υπογραφεί συμφωνία για τη στάθμευση γαλλικών πολεμικών πλοίων στη κυπριακή ναυτική βάση στο Μαρί. Αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Άγκυρας τόσο ως προς την Κύπρο όσο και ως προς το Παρίσι, καθώς με αυτό τον τρόπο εδραιώθηκε ακόμη περισσότερο η γαλλική παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο και πόσο μάλλον στην Κύπρο, ένα κράτος του οποίου η γεωγραφική θέση παίζει κομβικό ρόλο για τα συμφέροντα και την ασφάλεια της Τουρκίας. Μάλιστα, είχε προηγηθεί και το συμβάν της 10^{ης} Ιουνίου, όταν η Γαλλία υποστήριξε ότι τουρκικά σκάφη κλείδωσαν στα ραντάρ τους τη φρεγάτα «Κουρμπέ», προσπαθώντας να ελέγξει εμπορικό πλοίο συνοδευόμενο από τουρκικά πολεμικά σκάφη, το οποίο θεωρήθηκε ύποπτο για παράνομη μεταφορά όπλων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αποχώρηση της Γαλλίας

από την αποστολή που διεξαγόταν και τη διεξαγωγή εσωτερικής έρευνας από το NATO, αν και η Τουρκία εξακολουθεί να υποστηρίζει πως δεν συνέβησαν τα πράγματα κατά αυτό τον τρόπο. Ακόμη, η Γαλλία έχει προσφέρει τη στήριξη της και στην Ελλάδα, μία χώρα επίσης με την οποία η Τουρκία έχει διαφορές στη Μεσόγειο.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί πως τα τελευταία χρόνια, ιδίως και μετά την εκλογή του Προέδρου Macron, η Γαλλία παρουσιάζει όλο και μία πιο δυναμική παρουσία. Αυτό συναρτάται με την αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να χαράξει και να ασκήσει ολοκληρωμένη στρατηγική στην Ανατολική Μεσόγειο, καθώς διστάζει να έρθει σε σύγκρουση με την Τουρκία, ιδίως λόγω της συμφωνίας για το μεταναστευτικό (η αντίδραση της Ε.Ε. θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο). Μάλιστα, ο Πρόεδρος Macron μιλά για την ανάγκη η Ε.Ε. να αναλάβει τις ευθύνες της και να ανακόψει την επεκτατική πολιτική του Erdogan, η οποία αντιβαίνει τα ευρωπαϊκά συμφέροντα, απειλεί τα συμφέροντα δύο κρατών – μελών της (Ελλάδα, Κύπρος) και μπορεί να αποσταθεροποιήσει την Ευρώπη. Όπως τόνισε και σε πρόσφατη τηλεοπτική συνέντευξή του στο δίκτυο Al – Jazeera, «Παρατηρώ πως ο Erdogan παρουσιάζει ιμπεριαλιστικές τάσεις στην περιοχή και δεν νομίζω πως αυτό είναι καλό πράγμα για τη σταθερότητα της περιοχής» και συμπληρώνει πως «...οι πράξεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο ήταν βαθύτατα επιθετικές προς την Κύπρο και την Ελλάδα... Αλλά δε νομίζω πως μπορούμε να δεχτούμε την υπάρχουσα κατάσταση, την τωρινή τουρκική στρατηγική του Προέδρου.» (Macron, 2020).

Είναι εμφανές πως η Γαλλία έχει επιστρέψει δυναμικά στην Ανατολική Μεσόγειο, το οποίο δημιουργεί προβλήματα στα σχέδια της Τουρκίας ως επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη και για αυτό το λόγο, ο Erdogan πολλές φορές έχει εξαπολύσει προσβολές και απειλές προς τον Γάλλο ομόλογό του. Παρόλα αυτά, η Γαλλία συνεχίζει προβαίνοντας σε διμερείς ή τριμερείς στρατιωτικές ασκήσεις με Ελλάδα και Κύπρο, αλλά και σε πενταμερείς στρατιωτικές ασκήσεις με τις δύο προαναφερθείσες και με Αίγυπτο και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, ενώ η παρουσία του αεροπλανοφόρου «Charles De Gaulle» που κατέφθασε στην Ελλάδα (και στο μεσογειακό χώρο) κατόπιν συμφωνίας του Γάλλου Προέδρου Μακρόν και του Έλληνα Πρωθυπουργού Μητσοτάκη στα τέλη Ιανουαρίου 2020, ενισχύει ακόμη περισσότερο τη γαλλική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο.

Κεφάλαιο 6

Αντιδράσεις Ε.Ε

Η γεωγραφική εγγύτητα της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση καθιστά τις σχέσεις τους πολύ σημαντικές, ενώ το 1999 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι, η Τουρκία έγινε και επισήμως υποψήφιο μέλος της. Ταυτόχρονα, η Τουρκία αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Ε.Ε. και πάρα πολλά κράτη – μέλη της έχουν σημαντικές οικονομικές σχέσεις μαζί της (π.χ. Γερμανία, Ισπανία και άλλες). Επιπλέον, η Τουρκία συμμετέχει στις μεσογειακές πολιτικές της Ένωσης, όπως το Global Mediterranean Policy (1972), Euro – Mediterranean Partnership (1995), Southeast Europe Stability Pact (1999), E.U. Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East (2004) και European Neighbourhood Policy (2004). Η συμμετοχή της υποδηλώνει πως η Ε.Ε. λαμβάνει υπ' όψιν το ρόλο της Τουρκίας στη Μεσόγειο.

Αν και οι σχέσεις Ε.Ε. – Τουρκίας είναι βεβαρυμμένες πριν από το 2011 (πάγωμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων λόγω άρνησης της Άγκυρας να εφαρμόσει το συμπληρωματικό πρωτόκολλο για την αναγνώριση των νέων μελών της Ε.Ε., μεταξύ των οποίων ήταν και η Κύπρος), μία ενδεχόμενη απώλεια της Τουρκίας θα μπορούσε να σημάνει την αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην Ευρώπη και να αυξηθούν οι απειλές ασφαλείας και η τρομοκρατία.

Το 2010, η ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο, δημιούργησε νέες προσδοκίες στην Ευρώπη, η οποία ανησυχεί για τη μειωμένη παραγωγή στη Βόρεια Θάλασσα και την αυξανόμενη εξάρτηση από τη Ρωσία. Τη δεδομένη στιγμή, η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα σημαντικό διάδρομο εισαγωγής φυσικού αερίου και πετρελαίου στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς το 35% του φυσικού αερίου και το 50% του πετρελαίου που καταναλώνονται εντός αυτού, μεταφέρονται δια μέσου της περιοχής αυτής. Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, μία από τις κύριες επιδιώξεις της Τουρκίας είναι να καταστεί απαραίτητη για τη διαμετακόμιση ενέργειας προς την Ευρώπη (είτε πετρελαίου είτε φυσικού αερίου), παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα πλήρους κάλυψης των ενεργειακών της αναγκών και επέκτασης της οικονομικής της ανάπτυξης. Η φιλοδοξία αυτή της Τουρκίας έρχεται να ικανοποιήσει τις ενεργειακές ανάγκες της Ευρώπης και την ελαχιστοποίηση της εξάρτησής της από τη Ρωσία.

Επομένως, η Τουρκία είναι ένας σημαντικός εταίρος για την Ε.Ε. τόσο σε θέματα ενέργειας όσο και στο θέμα του μεταναστευτικού, όπως ορίζεται και από τη συμφωνία της 20^{ης} Μαρτίου 2016 μεταξύ των δύο για το μεταναστευτικό.¹

Ωστόσο, από το 2018 έχουν αρχίσει να εκφράζονται ανησυχίες εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου αναφορικά με τις ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα, στις 26 Μαρτίου 2018 ο Πρόεδρος Tusk εξέφρασε ανησυχίες σχετικά με τις πρόσφατες ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν «παράνομες» από τους ευρωπαίους ηγέτες κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στις 22 Μαρτίου 2018 στις Βρυξέλλες. Υπενθύμισαν, επίσης, την υποχρέωση της Τουρκίας να σεβαστεί τις σχέσεις καλής γειτονίας και να εξομαλύνει τις σχέσεις της με όλα τα κράτη – μέλη (προϋπόθεση για την πρόοδο των σχέσεων Ε.Ε. – Τουρκίας, περιλαμβανομένης της διαδικασίας προσχώρησης). Όλα αυτά συμπεριλήφθηκαν και στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Δυτικά Βαλκάνια και για τις ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος.

Ομως, η Τουρκία δεν πτοήθηκε από τις συστάσεις της Ε.Ε. καθώς συνέχισε τις ίδιες ενέργειες στην περιοχή. Το 2019, η Τουρκία συνέχισε τις εργασίες γεώτρησης δυτικά της Κύπρου και ξεκίνησε δεύτερη δραστηριότητα γεώτρησης στα βορειοανατολικά εντός κυπριακών χωρικών υδάτων και μάλιστα, έστειλε και πολεμικά πλοία, ώστε να μην προσπαθήσει κάποιος να σταματήσει τις ενέργειες της. Η Ε.Ε. έδειξε τη δυσαρέσκεια της για τις τουρκικές αυτές ενέργειες και προέβη σε αναστολή των διαπραγματεύσεων για τη συνολική Συμφωνία Αεροπορικών Μεταφορών και συμφώνησε να μην πραγματοποιηθεί το Συμβούλιο Σύνδεσης και περαιτέρω συνεδριάσεις υψηλού επιπέδου Ε.Ε – Τουρκίας. Επιπλέον, το Συμβούλιο συμφώνησε με την πρόταση της Επιτροπής να μειωθεί η προενταξιακή βοήθεια προς την Τουρκία για το 2020 και κάλεσε την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να επανεξετάσει τις δανειοδοτικές της δραστηριότητες στην Τουρκία, ιδίως όσον αφορά τον δανεισμό με κρατικούς τίτλους.

Ωστόσο, λόγω της μη αποκλιμάκωσης εκ μέρους της Τουρκίας, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους το Συμβούλιο συμφώνησε για τη θέσπιση ενός καθεστώτος –

¹Οι αναφορές αυτές για τις γενικότερες σχέσεις Τουρκίας – Ε.Ε. είναι δόκιμες, καθώς παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο η Ε.Ε. λαμβάνει ή όχι αποφάσεις για τις τουρκικές ενέργειες στην Ανατολική Μεσόγειο.

πλαίσιου περιοριστικών μέτρων έναντι φυσικών και νομικών προσώπων που ευθύνονταν για τις παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης υδρογονανθράκων στην Ανατολική Μεσόγειο ή εμπλέκονταν σε αυτές. Βέβαια, ούτε η επιβολή κυρώσεων φάνηκε να επηρεάζει την Τουρκία, καθώς επηρέασε μόνο φυσικά πρόσωπα και δεν έπληξε ουσιαστικά το τουρκικό κράτος. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους υπέγραψε με την Κυβέρνηση της Τρίπολης (GNA) μνημόνιο για την οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών, μαζί με μία συμφωνία για στρατιωτική συνεργασία. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν αναγνώρισε τη συμφωνία αυτή, επειδή παραβίαζε τα κυριαρχικά δικαιώματα τρίτων κρατών (εννοώντας την Ελλάδα) και ομοφώνως η Ε.Ε. εξέφρασε την αλληλεγγύη της σε Ελλάδα και Κύπρο. Παρόλα αυτά, ενώ οι ενέργειες της Τουρκίας εις βάρος άλλων κρατών και δη δύο κρατών – μελών της συνεχίζονταν, η Ε.Ε. εξακολουθούσε να διστάζει να προβεί σε πιο δυναμικές ενέργειες για την αναχαίτιση της τουρκικής παραβατικότητας. Η διστακτικότητα αυτή τότε οφειλόταν σε ένα τεράστιο έλλειμμα ηγεσίας στις περισσότερες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, στην αλλαγή ηγεσίας της Κομισιόν, αλλά και στο ότι οι Ευρωπαίοι είχαν συνηθίσει την ρητορική επιθετικότητα της Τουρκίας (Υφαντής, 2019).

Ακόμα και στην συνάντηση της 9^{ης} Μαρτίου 2020 των Προέδρων Charles Michel και Ursula von der Leyen με τον Πρόεδρο Erdoğan στις Βρυξέλλες, απλώς συζητήθηκαν θέματα για τις διμερείς σχέσεις, την εφαρμογή της δήλωσης Ε.Ε. – Τουρκίας για τη μετανάστευση, την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή και την κρίση στη Συρία. Είναι εμφανές πως η Ε.Ε. δεν ήθελε να διαταράξει τις σχέσεις της με την Τουρκία, ιδίως το Βερολίνο, κυρίως λόγω των σημαντικών εμπορικών και οικονομικών συμφωνιών.

Παρόλα αυτά, υπάρχουν κάποιες χώρες όπως η Γαλλία και η Αυστρία που δεν επιθυμούν να συνεχίσουν να ανέχονται την τουρκική συμπεριφορά. Αξίζει να σημειωθεί πως ήδη από τον Ιούλιο κατά τη διάρκεια των εργασιών του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων της Ε.Ε., η Αυστρία ζήτησε τη διακοπή των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την Άγκυρα. Μάλιστα, ο Αυστριακός Υπουργός Εξωτερικών, Alexander Schallenberg, αναφερόμενος στις εξελίξεις σε Λιβύη και Βόρειο Ιράκ σημείωσε ότι «απλά η Τουρκία δεν είναι αξιόπιστος εταίρος της Ευρώπης», ενώ χαρακτήρισε τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί ως «νεότερο κρίκο σε μία αλυσίδα προκλήσεων».

Παράλληλα, τον Ιούλιο ξεκίνησε και μία νέα διαμάχη στην Ανατολική Μεσόγειο ανάμεσα σε Ελλάδα – Τουρκία, καθώς η Τουρκία προέβη σε έρευνες για την ύπαρξη υδρογονανθράκων σε ελληνική υφαλοκρηπίδα (την οποία η Τουρκία χαρακτηρίζει τουρκική) και σε μη οριοθετημένες θαλάσσιες ζώνες. Οι δύο χώρες έφτασαν πολύ κοντά στη σύγκρουση, ενώ η Γερμανία, κατέχοντας την προεδρία της Ε.Ε. για το δεύτερο εξάμηνο του 2020, προσπάθησε να συμβιβάσει τις δύο πλευρές προκειμένου να μην υπάρξει κάποιο πολεμικό επεισόδιο. Για άλλη μία φορά, η Ε.Ε. εξέφρασε την αλληλεγγύη της προς την Ελλάδα, ωστόσο, μπροστά στον κίνδυνο εργαλειοποίησης του προσφυγικού ή του κλονισμού των διμερών οικονομικών σχέσεων αρκετών κρατών – μελών με την Τουρκία, η Ε.Ε. αρκέστηκε σε μία λεκτική αναφορά στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 1 – 2 Οκτωβρίου 2020 και όχι σε κάποια έμπρακτη κίνηση υπεράσπισης των ευρωπαϊκών συμφερόντων. Αντιθέτως, αποφάσισε τη δρομολόγηση ενός θετικού πολιτικού θεματολογίου Ε.Ε. – Τουρκίας δίνοντας έμφαση στον εκσυγχρονισμό της τελωνειακής ένωσης και τη διευκόλυνση του εμπορίου, τις διαπροσωπικές επαφές, τους διαλόγους υψηλού επιπέδου και τη συνεχή συνεργασία σε ζητήματα μετανάστευσης (σύμφωνα με τη δήλωση Ε.Ε. – Τουρκίας του 2016). Όμως, τόνισε πως θα χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα και τις επιλογές που έχει στη διάθεσή της, μεταξύ άλλων το άρθρο 29 της ΣΕΕ και το άρθρο 215 της ΣΛΕΕ, προκειμένου να υπερασπιστεί τα συμφέροντά της και τα συμφέροντα των κρατών – μελών της και πως το θέμα θα επανεξεταστεί στη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε τη σύγκληση πολυμερούς διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο και κάλεσε τον Ύπατο Εκπρόσωπο να συμμετάσχει στις συνομιλίες για τη διοργάνωσή της.

Ωστόσο, η τελευταία πρόταση αποτελεί και μία πρόταση που έκανε ο ίδιος ο Πρόεδρος Erdogan στις 22 Σεπτεμβρίου στο πλαίσιο του βιντεοσκοπημένου μηνύματός του για τα 75 χρόνια των Ηνωμένων Εθνών. Επομένως, η Ε.Ε. προσπαθεί με έμμεσο τρόπο να ικανοποιήσει την τουρκική πλευρά, αν και θα ανακύψουν πολλά προβλήματα, καθώς η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία, ενώ ο Erdogan θα ζητήσει και τη συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων σε αυτό, παρόλο που το ψευδοκράτος δεν έχει αναγνωρισθεί από κανένα άλλο κράτος πέραν της Τουρκίας. Άρα, η σύγκληση μίας τέτοιας διάσκεψης δύσκολα θα μπορούσε να υλοποιηθεί, ενώ

είναι αβέβαιη και απρόβλεπτη η στάση που θα διατηρήσει η Ε.Ε. μπροστά σε ενδεχόμενες απαιτήσεις ή διαφωνίες της Τουρκίας.

Παρά τις προειδοποιήσεις της Ε.Ε. προς την Τουρκία, οι προκλήσεις συνεχίζονται. Μάλιστα, στις 26 Νοεμβρίου το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποφάσισε να ζητήσει κυρώσεις, αποδοκιμάζοντας την επίσκεψη Erdogan στα Βαρώσια παραβιάζοντας κατά αυτό τον τρόπο τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών για τη συγκεκριμένη περιοχή. Επιπλέον, η Αυστρία ζήτησε ξανά τον τερματισμό των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας στην Ε.Ε., ενώ ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών, Jean – Yves Le Drian, κατά τη διάρκεια μίας συζήτησης εντός του γαλλικού κοινοβουλίου τόνισε πως αν η Τουρκία δεν αλλάξει τη στάση της στην Ανατολική Μεσόγειο (και λαμβάνοντας υπ’ όψιν και την επιθετική πολιτική της σε Λιβύη και την εμπλοκή της στο Ναγκόρνο Καραμπάχ), τότε όλες οι επιλογές θα βρεθούν στο τραπέζι. Όμως, η πολιτική της Άγκυρας δε φαίνεται να αλλάζει, ενώ το Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών επέκρινε τη συζήτηση περί κυρώσεων, λέγοντας ότι μια τέτοια συζήτηση δεν ήταν χρήσιμη.

Εν κατακλείδι, είναι εμφανές πως η Τουρκία αποτελεί έναν πολύ σημαντικό εταίρο τόσο για την Ευρωπαϊκή Ένωση συνολικά, όσο και για αρκετά κράτη – μέλη της λόγω των διμερών εμπορικών και στρατιωτικών συμφωνιών που έχουν μαζί της (Γερμανία, Ισπανία, Ιταλία). Η Τουρκία το γνωρίζει και για αυτό το λόγο, πολλές φορές κορυφαίοι αξιωματούχοι της χώρας δηλώνουν πως δεν ανησυχούν για κυρώσεις. Το σίγουρο είναι πως υπάρχουν δύο στρατόπεδα μέσα στην Ε.Ε., όπου στο ένα ηγείται η Γαλλία και στο άλλο η Γερμανία, οι οποίες, η κάθε μία για τους δικούς της λόγους, επιθυμεί ή όχι μία πιο αυστηρή ευρωπαϊκή πολιτική προς την Τουρκία. Η Γαλλία προσπαθεί να ανασχέσει τα ηγεμονικά σχέδια της Τουρκίας στη Μεσόγειο, ενώ η Γερμανία, αν και κατέχει την προεδρία της Ε.Ε. για το δεύτερο εξάμηνο του 2020, απεδείχθη κατώτερη των περιστάσεων καθώς παραμένει προσκολλημένη στις καλές οικονομικές σχέσεις με την Άγκυρα και την τουρκική μειονότητα στο εσωτερικό της χώρας της και παράλληλα παραγνωρίζει και τους γεωπολιτικούς κινδύνους της σημερινής, μετασχηματιζόμενης ισορροπίας στην Ανατολική Μεσόγειο (Λάβδας, 2020). Πάντως, ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση και τελικά οι αποφάσεις που θα ληφθούν ή όχι στη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου (μέχρι την ώρα συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν είχε πραγματοποιηθεί η Σύνοδος).

Κεφάλαιο 7

Αντιδράσεις Αιγύπτου

Η Αίγυπτος αποτελεί μία από τις ισχυρότερες χώρες στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Παραδοσιακά διατηρούσε καλές σχέσεις με την Τουρκία και μάλιστα μέχρι και το 2013, πριν την πτώση του Προέδρου Morsi και της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, αποτελούσε έναν από τους ισχυρότερους συμμάχους του Erdogan. Όπως απεκάλυψε και σε συνέντευξη ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών και Πρωθυπουργός της Τουρκίας Davutoglu, πριν την πτώση του Morsi και συγκεκριμένα το 2012, Άγκυρα και Κάιρο είχαν ετοιμάσει τους χάρτες για τις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες τους «διχοτομώντας» κατά αυτό τον τρόπο την Ανατολική Μεσόγειο.

Τον Ιούνιο του 2013 όλα αυτά άλλαξαν. Η πτώση του Morsi και η άνοδος του al Sisi στην εξουσία δημιούργησε νέα δεδομένα στις σχέσεις των δύο λαών. Ο Erdogan χαρακτήρισε την πτώση του Morsi ως «στρατιωτικό πραξικόπημα» και δε δίστασε να ζητήσει από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την επιβολή κυρώσεων στην Αίγυπτο. Ο Sisi κατηγόρησε τον Erdogan πως προσπαθούσε να επηρεάσει το λαό και να υπονομεύσει τα αιγυπτιακά συμφέροντα, ενώ υποστήριζε οργανώσεις που δημιουργούσαν αστάθεια στην περιοχή. Οι κατηγορίες αυτές οδήγησαν στην παύση των διπλωματικών σχέσεων Αιγύπτου – Τουρκίας με την ανάκληση του Αιγύπτιου Πρέσβη από την Άγκυρα και την απέλαση του Τούρκου Πρέσβη από το Κάιρο (Νοέμβριος 2013) (Cagaptay, 2014). Επιπλέον, ακυρώθηκαν τουρκικές επενδύσεις αξίας 2.000.000.000.000\$. Είναι εμφανές πως ο Erdogan δεν υπολόγισε τις οικονομικές, αλλά και διπλωματικές επιπτώσεις που θα είχε για τη χώρα η ‘‘σύγκρουση’’ αυτή με την Αίγυπτο μπροστά στο μουσουλμανικό όραμά του που έβλεπε πως άρχισε να καταρρέει, καθώς ο Sisi φάνηκε να διεκδικεί για την Αίγυπτο έναν πιο δυναμικό ρόλο στην περιοχή.

Ο κλονισμός των σχέσεων Αιγύπτου - Τουρκίας είχε ως αποτέλεσμα την βελτίωση των σχέσεων της Αιγύπτου με την Ελλάδα και με την Κύπρο. Μάλιστα, ο Sisi έγινε ο πρώτος Αιγύπτιος Πρόεδρος που επισκέφθηκε τη Λευκωσία (Νοέμβριος 2017), ενώ τον Δεκέμβριο του 2015 είχε επισκεφθεί και την Ελλάδα. Η προσέγγιση της Αιγύπτου με τις δύο αυτές χώρες απεκάλυπτε τη στρατηγική που σκόπευε να ακολουθήσει η Αίγυπτος σε σχέση με την Τουρκία, αλλά και σε όλη την Ανατολική

Μεσόγειο, η οποία θα είχε ως στόχο τον περιορισμό των φιλόδοξων σχεδίων της Τουρκίας και την ηχηρή επιστροφή της Αιγύπτου.

Η αναβάθμιση της αιγυπτιακής θέσης και οι αλλαγές της υψηλής στρατηγικής της φάνηκε και από την αλλαγή της στρατιωτικής στρατηγικής της, καθώς τα τελευταία χρόνια προχώρησε στην αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των ναυτικών της δυνάμεων με την προμήθεια εξοπλισμού από Γερμανία και Ηνωμένο Βασίλειο, την αναβάθμιση των Ενόπλων Δυνάμεών της με τη διενέργεια κοινών στρατιωτικών ασκήσεων με Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και με τη δημιουργία δύο νέων στρατιωτικών βάσεων στη Μεσόγειο το 2017 (βάσεις Barrani και Mohamed Naguil) που φιλοδοξεί να γίνουν και οι μεγαλύτερες στρατιωτικές βάσεις στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Καθοριστικό ρόλο στη στρατιωτική αυτή αναβάθμιση είχε και η ανακάλυψη των σημαντικών ενεργειακών κοιτασμάτων Zohr εντός της αιγυπτιακής ΑΟΖ και η διαφύλαξή τους.

Η εξεύρεση των ενεργειακών κοιτασμάτων έδωσε τη δυνατότητα στην Αίγυπτο να γίνει μία ισχυρή χώρα στον τομέα της ενέργειας και να προβεί σε εξαγωγές προς την Ευρώπη. Για το λόγο αυτό, το Νοέμβριο του 2017 ο Πρόεδρος Sisi με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκο Αναστασιάδη και τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος, Αλέξη Τσίπρα, συζήτησαν για θέματα ενεργειακής συνεργασίας, ενώ τον Σεπτέμβριο του 2018 υπεγράφη η συμφωνία για την κατασκευή ενός υποθαλάσσιου αγωγού εξαγωγής φυσικού αερίου από την Αίγυπτο. Αξίζει να σημειωθεί, πως η Αίγυπτος προχώρησε σε ενεργειακές συμφωνίες και με άλλες χώρες της περιοχής, όπως η ανανέωση της συμφωνίας με την Ιορδανία για την παροχή φυσικού αερίου (θα ξεκινούσε τον Ιανουάριο του 2019). Επιπλέον, το 2018 υπεγράφη και ένα μνημόνιο συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση για τη στρατηγική συνεργασία στον τομέα της ενέργειας.

Είναι εμφανές πως από το 2018 η Αίγυπτος έχει αποκλείσει την Τουρκία από μια σειρά συναντήσεων για ενεργειακές συμφωνίες στην περιοχή. Όλες αυτές οι αιγυπτιακές πρωτοβουλίες οδήγησαν στην ίδρυση του Forum για το φυσικό αέριο της Ανατολικής Μεσογείου (East Mediterranean Gas Forum), με τη συμμετοχή της ίδιας, της Ελλάδος, της Κύπρου, της Ιορδανίας, της Ιταλίας, του Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής (14 – 15 Ιανουαρίου 2019). Σύμφωνα με τον Αιγύπτιο Υπουργό Πετρελαίου Tarek el – Mulla, το East Mediterranean Gas Forum θα

ενισχύσει τη θέση της Αιγύπτου ως περιφερειακό κόμβο. Ωστόσο, ο ανταγωνισμός για τις πηγές φυσικού αερίου συνεχίζεται, καθώς στα μέσα Φεβρουαρίου του 2020 η Αίγυπτος ανακοίνωσε συμφωνίες με τις Chevron και ExxonMobil των ΗΠΑ, τη Total της Γαλλίας και τη Royal Dutch Shell της Βρετανίας, για να πραγματοποιηθούν έρευνες για την ύπαρξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου από τη βορειοδυτική ακτή της κοντά στη Λιβύη.

Η κίνηση αυτή θα μπορούσε να αιτιολογήσει εν μέρει και την απόρριψη της ισχύος από την Αίγυπτο των συμφωνιών για ΑΟΖ Τουρκίας – Κυβερνήσεως της Τρίπολης τον Δεκέμβριο του 2019, ενώ τον Αύγουστο του 2020 προχώρησε σε μερική οριοθέτηση ΑΟΖ με την Ελλάδα. Η κίνηση αυτή προκάλεσε την οργή της Τουρκίας, καθώς η Ελλάδα κατάφερε να συνάψει συμφωνία ΑΟΖ με την άλλοτε παλαιά σύμμαχο της Αίγυπτο. Μάλιστα, η συμφωνία αυτή συμπίπτει σε ένα κομμάτι με αυτή του παράνομου τουρκολιβυκού συμφώνου και η Αίγυπτος έχει διαμηνύσει πως δεν πρόκειται να δεχτεί τουρκικές ενέργειες στο κομμάτι της ΑΟΖ της με την Ελλάδα. Προφανώς, αυτός είναι και ο λόγος που η Τουρκία δεν προχώρησε σε έρευνες με το Oruc Reis πέραν του 28^{ου} Μεσημβρινού, καθώς αυτή τη στιγμή η Τουρκία δεν επιδιώκει μία ευθεία σύγκρουση με την Αίγυπτο. Άλλωστε, ήδη οι δύο χώρες βρίσκονται σε αντιπαράθεση αναφορικά με τη Λιβύη και τη Συρία, οπότε μία ευθεία πρόκληση προς την Αίγυπτο δε θα ήταν συνετή. Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί πως πλέον η Αίγυπτος κατέχει την πιο ισχυρή στρατιωτική δύναμη στην περιοχή, καθώς βρίσκεται στην 9^η θέση, ενώ η Τουρκία στην 11^η (στοιχεία Global Firepower 2020).

Εν κατακλείδι, είναι εμφανές πως από το 2013 και μετά οι σχέσεις Αιγύπτου – Τουρκίας άλλαξαν ριζικά. Η άνοδος του Sisi στην εξουσία σήμανε και την αλλαγή της υψηλής στρατηγικής της Αιγύπτου, η οποία πλέον διεκδικεί έναν πρωτεύοντα ρόλο στα τεκταινόμενα της Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο εκφράζεται μέσω της στρατιωτικής, οικονομικής και ενεργειακής ισχύος της, αλλά και μέσω των συνεργασιών που έχει αναπτύξει με τα όμορα κράτη της περιοχής είτε μέσω οικονομικών συμφωνιών, είτε μέσω κοινών στρατιωτικών ασκήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο, όπως η στρατιωτική άσκηση «ΜΕΔΟΥΣΑ».

Κεφάλαιο 8

Αντιδράσεις Ισραήλ

Για πάρα πολλά χρόνια, οι σχέσεις Ισραήλ – Τουρκίας υπήρξαν πολύ καλές (άλλωστε η Τουρκία είναι η πρώτη μουσουλμανική χώρα που αναγνώρισε το Ισραήλ). Μάλιστα, την τετραετία 1992 – 1996 οι δύο χώρες προχώρησαν στη σύναψη σειράς συμφωνιών με αποτέλεσμα την οικοδόμηση στρατηγικής συμμαχίας. Επιπλέον, το Ισραήλ υποστήριξε την Άγκυρα στην κρίση των πυραύλων S – 300 στην Κύπρο, ενώ το φιλοϊσραηλινό λόμπι στήριξε την Τουρκική Κυβέρνηση σε διάφορα περιφερειακά ζητήματα, όπως το ζήτημα των υδάτων σε Τίγρη και Ευφράτη ή το κουρδικό ζήτημα.

Ωστόσο, το 2009 ξεκίνησε η ρήξη των σχέσεων Ισραήλ – Τουρκίας με την τουρκική καταδίκη της ισραηλινής εισβολής στη Γάζα και τη σκληρή κριτική του Erdogan προς τον Ισραηλινό Πρόεδρο Shimon Peres στη συνεδρίαση του Παγκόσμιου Οικονομικού Forum στο Davos. Ακολούθησαν τα γεγονότα στο πλοίο Mavi Marmara με το στολίσκο που κατευθυνόταν στη Γάζα το 2010 και το θάνατο Τούρκων ναυτικών που είχαν ως αποτέλεσμα την ακύρωση της συμφωνίας στρατιωτικής συνεργασίας των δύο χωρών και εν συνεχεία, την απέλαση του Ισραηλινού πρέσβη από την Άγκυρα το 2011.

Η κρίση μεταξύ των δύο χωρών οδήγησε το Ισραήλ στην εξεύρεση και δημιουργία νέων συμμαχιών στην περιοχή και συγκεκριμένα στην προσέγγιση Ισραήλ – Κύπρου. Το Νοέμβριο του 2011, ο Πρόεδρος Peres πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο και τον Φεβρουάριο του 2012, μετέβη και ο Πρωθυπουργός Benjamin Netanyahu. Οι επισκέψεις των δύο ανδρών μόνο συμβολικές δεν ήταν, καθώς από τότε ξεκίνησε μία πιο στενή συνεργασία μεταξύ των δύο κρατών στους τομείς της ενέργειας και της οικονομίας. Μάλιστα, το Ισραήλ, ως η πρώτη χώρα που ανακάλυψε σημαντικά κοιτάσματα φυσικού αερίου και η πρώτη που προχώρησε στην οικονομική και πολιτική τους εκμετάλλευση και στην εξαγωγή τους, είχε υπολογίσει την Κύπρο στα σχέδια του ήδη από το 2010, όπως φάνηκε και με την πρόταση του Netanyahu στον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό Γεώργιο Παπανδρέου για τη δημιουργία ενός αγωγού διασύνδεσης Ισραήλ – Ελλάδος μέσω της Κύπρου (Prontera, 2017). Είναι εμφανές πως τα γεγονότα του 2009 και του 2010 οδήγησαν το Ισραήλ στην αναθεώρηση των σχέσεών του με την Τουρκία και στη δημιουργία

σχέσεων με την Ελλάδα και την Κύπρο, με τις οποίες η Τουρκία έχει αντικρουόμενα συμφέροντα.

Τα επόμενα χρόνια, οι σχέσεις Ισραήλ – Τουρκίας επιδεινώθηκαν. Συγκεκριμένα, κατά τη διετία 2012 – 2013 Erdogan και Davutoglu κατηγόρησαν το Ισραήλ ότι λειτουργούσε ως «κράτος – τρομοκράτης» και πως είχε διαπράξει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ενώ οι αμερικανικές πιέσεις για εκτόνωση της κρίσης απέτυχαν. Επιπλέον, τον Οκτώβριο του 2014, όταν παραβιάσθηκε η κυπριακή ΑΟΖ από τουρκικό σεισμογραφικό σκάφος συνοδευόμενο από πολεμικά πλοία, ο Ισραηλινός Υπουργός Ενέργειας, Avigdor Lieberman, μετέβη αμέσως στην Κύπρο προκειμένου να εκφράσει την υποστήριξη του Ισραήλ. Αμέσως μετά από αυτή την επίσκεψη, ο ελληνικός και ισραηλινός στρατός πραγματοποίησαν τη μεγαλύτερη στρατιωτική άσκηση που είχε πραγματοποιηθεί στην Κύπρο, ώστε να γίνει σαφές στην Τουρκία πως θα υπερασπιζόντουσαν τα συμφέροντά τους στην περιοχή και τη συνεργασία τους με την Κύπρο.

Η κοινή αυτή στρατιωτική άσκηση δεν ήταν η πρώτη στην οποία συμμετείχε το Ισραήλ. Από το 2011, συμμετέχει στη ναυτική άσκηση «Noble Dina» υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ από τις 24 έως και τις 28 Νοεμβρίου του 2013 πραγματοποιήθηκε η μεγαλύτερη αεροπορική άσκηση στο Ισραήλ με τη συμμετοχή αμερικανικών, ελληνικών, ισραηλινών και ιταλικών αεροπορικών δυνάμεων. Ακόμη, στις 10 Απριλίου του 2014 το Ισραήλ συμμετείχε στη μεγάλη άσκηση Έρευνας και Διάσωσης υπό την ονομασία «NEMESIS 2014» υπό την αιγίδα του 6^{ου} Αμερικανικού Στόλου και τη συμμετοχή των ναυτικών δυνάμεων Ελλάδος και Κύπρου (Cropsey, 2015). Η συμμετοχή του Ισραήλ σε όλες αυτές τις στρατιωτικές ασκήσεις και μάλιστα σε μία περίοδο όπου οι ισραηλινοτουρκικές σχέσεις ήταν αρκετά τεταμένες, υποδήλωναν την πρόθεση του Ισραήλ να δημιουργήσει νέες συμμαχίες ή να ενισχύσει παλαιότερες.

Έως και το 2015, οι σχέσεις Ισραήλ - Τουρκίας έμελλε να είναι ‘‘παγωμένες’’ και τότε ήταν που ξεκίνησαν οι πρώτες συζητήσεις με στόχο την αποκατάσταση των διμερών τους σχέσεων. Στις αρχές του 2016 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία ενός αγωγού διασύνδεσης των δύο χωρών που απέβλεπε στην εξομάλυνση και αποκατάσταση των σχέσεών τους. Ωστόσο, ο θάνατος τριών Ισραηλινών στη βομβιστική επίθεση του ISIS στην

Κωνσταντινούπολη στις 19 Μαρτίου του 2016 και η συλλυπητήρια επιστολή του Προέδρου Erdogan προς τον Ισραηλινό ομόλογό του άνοιξαν το δρόμο για ταχύτερη επαναπροσέγγιση των δύο χωρών, με αποτέλεσμα την υπογραφή συμφωνίας στις 26 Ιουνίου του 2016. Μεταξύ άλλων, συμφωνήθηκε ότι το Ισραήλ θα συνέχιζε να εμποδίζει τη διέλευση προς τη Γάζα, ενώ θα επέτρεπε στην Τουρκία να στέλνει εξοπλισμό και αγαθά σε αυτή μέσω του λιμανιού της ισραηλινής πόλης Ασντόντ (Phillips, 2017).

Η πρόσκαιρη επαναπροσέγγιση Ισραήλ – Τουρκίας την περίοδο 2016 - 2018 μπορεί να εξομάλυνε τις σχέσεις των δύο, όμως, δεν απομάκρυνε το Ισραήλ από τις συνεργασίες που είχε ξεκινήσει με Ελλάδα και Κύπρο. Είναι εμφανές, πως στην περίοδο 2011 – 2015 κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για συνεργασία σε ενεργειακά θέματα, ενισχύθηκε η πολιτική και στρατιωτική συνεργασία των τριών κρατών, συμπεριλαμβάνοντας και κοινές ναυτικές ασκήσεις που πολλές φορές εξελήφθησαν και ως απειλή από την Τουρκία. Το Ισραήλ δεν είχε σκοπό να ενισχύσει περαιτέρω τη θέση της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και με αυτό τον τρόπο δημιουργούσε ένα ισχυρό αντίβαρο στην περιοχή. Μάλιστα, στις 28 Ιανουαρίου 2016 πραγματοποιήθηκε και η πρώτη τριμερής συνάντηση Ελλάδος – Κύπρου – Ισραήλ, ενώ έπειτα από αρκετές συναντήσεις και διαπραγματεύσεις, στις 2 Ιανουαρίου του 2020 οι τρεις χώρες υπέγραψαν τη συμφωνία για την κατασκευή του Αγωγού EastMed.

Ωστόσο, το 2018 μία νέα κρίση προέκυψε. Η αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ από τις ΗΠΑ προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στον μουσουλμανικό κόσμο, ενώ η Τουρκία απέσυρε και πάλι τον πρέσβη της από το Ισραήλ (Edelman & Wald, 2017). Με την κίνηση αυτή η Τουρκία ήθελε να δείξει την αντίθεση της, καθώς η Ιερουσαλήμ αποτελεί ιερό τόπο και για τους Μουσουλμάνους. Επομένως, αφού ο Erdogan επιδιώκει να αναγάγει την Τουρκία σε αρχηγό όλων των μουσουλμανικών κρατών και τον εαυτό του σε προστάτη όλων των Μουσουλμάνων, δε θα μπορούσε να αντιδράσει διαφορετικά. Παρόλα αυτά, οι δύο χώρες εξακολουθούν να διατηρούν ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας σε θέματα χαμηλότερης πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πτήση τζετ της ισραηλινής αεροπορικής εταιρείας El Al Cargo στην Κωνσταντινούπολη για την παραλαβή εξοπλισμού για την αντιμετώπιση του Covid – 19 και τη μεταφορά του

στις ΗΠΑ, παρόλο που η συγκεκριμένη εταιρεία είχε διακόψει τις πτήσεις της προς την Τουρκία λόγω διαφωνιών σε θέματα ασφάλειας.

Ανακεφαλαιώνοντας, την τελευταία δεκαετία οι σχέσεις Ισραήλ – Τουρκίας έχουν διαταραχθεί, αν και δεν είναι στο ίδιο σημείο που βρίσκονται οι σχέσεις Αιγύπτου – Τουρκίας. Οι Ισραηλινοί δεν προβάλλουν με άμεσο τρόπο ανάχωμα στις επιδιώξεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά δημιουργούν συμμαχίες που δεν περιλαμβάνουν την Τουρκία. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως τον Ιανουάριο του 2020 και σύμφωνα με δημοσίευμα των Times of Israel, στην αξιολόγηση που παρουσιάζεται κάθε χρόνο στους Ισραηλινούς υπευθύνους για τη λήψη αποφάσεων, οι Ισραηλινές Ένοπλες Δυνάμεις (IDF) κατέστησαν την Τουρκία ως έναν από τους κορυφαίους κινδύνους που χρήζουν παρακολούθησης τα επόμενα χρόνια, αν και δεν βλέπουν άμεση αντιπαράθεση (Gross, 2020). Μάλιστα, είναι η πρώτη φορά που το Ισραήλ συμπεριέλαβε την Τουρκία στη λίστα των κινδύνων, το οποίο υποδηλώνει πως το Ισραήλ δε τρέφει αυταπάτες για τις μελλοντικές τουρκικές ενέργειες, ενώ οι συνεχιζόμενες σχέσεις της Τουρκίας με τη Χαμάς δυσχεραίνουν τα περιθώρια συνεργασίας.

Συμπεράσματα

Όπως αναφέρθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια, η Τουρκία αποτελεί μία πολύ σημαντική χώρα για την ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και αυτό οφείλεται στην υψίστης σημασίας γεωστρατηγική και γεωπολιτική θέση που κατέχει στην περιοχή. Δεν είναι τυχαίο, ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ήδη από την αρχή του Ψυχρού Πολέμου αντελήφθησαν τον ζωτικό ρόλο της και ταυτόχρονα προώθησαν ένα πολιτικό σχήμα ΗΠΑ – Τουρκίας – Ισραήλ για την ασφάλεια της περιοχής. Ωστόσο, από το 1991 και μετά τα πράγματα άλλαξαν. Η ανάληψη της ηγεσίας από το ΑΚΡ μετέβαλε τον στρατηγικό προσανατολισμό της Τουρκίας στην περιοχή και την οδήγησε στην υιοθέτηση μίας νέας ατζέντας, η οποία άρχισε να ξεδιπλώνεται από το 2010. Από τότε, η Τουρκία είναι μία επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η αναδιοργάνωση των Τουρκικών Ναυτικών Δυνάμεων δεν ήταν τυχαία, καθώς όπως είχε πει και ο Davutoglu, η χώρα πρέπει να μετατραπεί σε μία ισχυρή θαλάσσια περιφερειακή δύναμη, ενώ η αύξηση των αμυντικών της δαπανών είχε ως αποτέλεσμα την αναβάθμιση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων και την κατοχή ενός από τους ισχυρότερους στρατούς παγκοσμίως. Επομένως, ο πρώτος παράγοντας που εξετάστηκε, δηλαδή η στρατιωτική ισχύς φαίνεται να συμβάλει υπέρ της, αν και για το 2020 η Αίγυπτος διαθέτει μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ και μπορεί να δημιουργήσει νέα δεδομένα στον τομέα αυτόν για την περιοχή. Ο δεύτερος παράγων που εξετάστηκε και παίζει καθοριστικό ρόλο είναι η οικονομική ισχύς. Αν και στη διάρκεια των ετών 2010 – 2016 κατεγράφη μία θεαματική ανάπτυξη της οικονομίας, από το 2016 και ιδίως από το 2018 και μετά, η τουρκική οικονομία περνάει αλλεπάλληλες κρίσεις, ενώ το 2020 σημειώθηκε η χειρότερη κρίση της δεκαετίας, με αποτέλεσμα να μειώνονται τα ποσοστά δημοτικότητας του Erdogan και να βρίσκεται η τουρκική οικονομία ένα βήμα πριν το Δ.Ν.Τ.. Μάλιστα, η χειρίστη κατάσταση της τουρκικής οικονομίας έχει οδηγήσει στην έξοδο πολλών ξένων επιχειρήσεων που μέχρι πρότινος δραστηριοποιούνταν σε αυτήν. Επομένως, μέσω της οικονομικής ισχύος και στην παρούσα χρονική περίοδο, η Τουρκία δεν μπορεί να είναι επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη.

Τέλος, αναφορικά με τον τρίτο παράγοντα, δηλαδή αυτόν της ενεργειακής ισχύος, τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή της

Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και οι εκτιμήσεις για την ύπαρξη κι άλλων σε αυτή, έχει οδηγήσει την Τουρκία σε έναν ανταγωνισμό, λαμβάνοντας και στρατιωτικές διαστάσεις, με τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής. Σίγουρα, η Τουρκία είναι πολύ σημαντική για τη διαμετακόμιση ενέργειας, καθώς μέσω των εδαφών της διέρχονται πολλοί αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου με προορισμό την Ευρώπη, όμως, εξακολουθεί να μη διαθέτει η ίδια σημαντικές πηγές πετρελαίου και φυσικού αερίου. Ακόμη και οι έρευνες που πραγματοποιεί τα τελευταία χρόνια στην Ανατολική Μεσόγειο, δεν έχουν οδηγήσει στην εξεύρεση σημαντικών ενεργειακών κοιτασμάτων. Οπότε, ούτε ο παράγοντας της ενεργειακής ισχύος μπορεί να συμβάλει στις επιδιώξεις που έχει. Παρόλα αυτά, παραμένει μία επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη, ενώ τα εσωτερικά της προβλήματα όλο και αυξάνονται.

Πάντως, ένας παράγοντας που, αν και δεν εξετάστηκε, δεν πρέπει να παραληφθεί, είναι η μεγάλη δημογραφική δυναμική της Τουρκίας (το 2019 ο πληθυσμός ανήλθε στα 83,15 εκατομμύρια και ο μέσος όρος είναι τα 32,4 έτη), καθώς συμβάλλει θετικά για μια χώρα πόσο μάλλον όταν είναι μία επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη. Για αυτό και η κυβέρνηση έχει υιοθετήσει και μία πολιτική για την αύξηση των γεννήσεων και παροχής οικογενειακών επιδομάτων, ενώ διατηρεί ισχυρούς δεσμούς με τις τουρκικές μειονότητες που βρίσκονται σε άλλες χώρες (π.χ. Γερμανία).

Ωστόσο, κανένας κρατικός δρών από αυτούς που αναφέρθηκαν παραπάνω δε σκοπεύει να της επιτρέψει να υλοποιήσει τα σχέδια της. Τόσο η Γαλλία όσο και η Αίγυπτος, η κάθε μία για τη διαφύλαξη και την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων, έχουν υιοθετήσει μία πολιτική μη συμβατή με τις τουρκικές επιδιώξεις και πολλές φορές έχουν προσφύγει ακόμη και στη χρήση στρατιωτικών μέσων για την απώθησή της. Από την άλλη, ούτε το Ισραήλ προτίθεται να αναγνωρίσει την Τουρκία ως επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη, όμως, ακολουθεί μία πιο διπλωματική οδό διατηρώντας ανοιχτούς τους διαύλους επικοινωνίας σε ζητήματα χαμηλής πολιτικής. Ωστόσο, κοινό γνώρισμα και των τριών είναι η σύναψη συμμαχιών με άλλες χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και δη εκείνων με τις οποίες η Τουρκία δε διατηρεί καλές σχέσεις.

Όσον αφορά τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα πράγματα περιπλέκονται. Οι σχέσεις τους με την Τουρκία είναι ζωτικής σημασίας και καμία

από τις δύο δε θα ήθελε να πυροδοτήσει τις σχέσεις τους. Αναφορικά με τις ΗΠΑ, μέλλει να φανεί εάν από τις 20 Ιανουαρίου 2021 και μετά την επίσημη ανάληψη της Προεδρίας από τον Biden, θα ακολουθηθεί μία πιο αυστηρή στάση προς την Τουρκία, επιβάλλοντας της κυρώσεις, ενώ επανερχόμενες οι ΗΠΑ στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, εάν την υποχρεώσουν να κάνει ένα βήμα πίσω στις επιδιώξεις της ή αν θα υιοθετήσουν μία θετική ατζέντα προσπαθώντας να επαναφέρουν την Τουρκία στο δυτικό άρμα. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως ένας από τους λόγους που η Τουρκία δεν ανησυχεί για το τι επιπτώσεις θα έχουν οι πράξεις της είναι η συνειδητοποίηση της αξίας της γεωπολιτικής της θέσης και δρα εκ του ασφαλούς. Τέλος, η Ε.Ε., επίσης, δεν είναι βέβαιο τη στάση θα ακολουθήσει. Η μεν Γαλλία επιθυμεί την επιβολή κυρώσεων, η δε Γερμανία προβάλλει μία πιο ανεκτική στάση και ομοίως συμπεριφέρονται και τα υπόλοιπα κράτη – μέλη, αναλόγως του στρατοπέδου στο οποίο ανήκουν. Το σίγουρο είναι πως η στάση αυτή της Τουρκίας θέτει σε κίνδυνο τα ευρωπαϊκά συμφέροντα, ενώ απειλεί ευθέως δύο κράτη – μέλη της και στο σημείο αυτό κινδυνεύει να υπονομευθεί ο θεσμός της ευρωπαϊκής αλληλεγγύης που είναι βασικός για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Πάντως, μέχρι στιγμής φαίνεται πως και στη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου δεν πρόκειται να υπάρξει κάποια αυστηρή γραμμή αντιμετώπισης της τουρκικής προκλητικότητας ή να υπάρξει επιβολή κυρώσεων, ενώ η Ε.Ε. αναμένει και τη στάση που θα ακολουθήσουν οι ΗΠΑ στο θέμα αυτό.

Το μόνο βέβαιο που προκύπτει είναι πως η Τουρκία, ως αναθεωρητική δύναμη πλέον, επιδιώκει να μεταβάλει τα δεδομένα στην Ανατολική Μεσόγειο και δεν πρόκειται να σταματήσει να το κάνει αυτό δεδομένου ότι το 2023, χρονιά όπου συμπληρώνονται 100 έτη από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, δε θέλει απλώς να είναι μία επίδοξη περιφερειακή ηγεμονική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά να το έχει επιτύχει κιόλας. Επομένως, τα επόμενα τρία χρόνια είναι πολύ σημαντικά και για αυτό, η Τουρκία θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με μεγάλη προσοχή από τους παραπάνω δρώντες, διότι εάν τα καταφέρει, τότε τα δεδομένα δε θα αλλάξουν μόνο για την Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και για άλλες περιοχές με τις οποίες γειτονεύει η Τουρκία και όχι μόνο.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο εγκρίνει συμπεράσματα, 15 Ιουλίου 2019:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/> (πρόσβαση στις 12/10/2020).

Έκτακτη σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (1 και 2 Οκτωβρίου 2020) – Συμπεράσματα:

<https://www.consilium.europa.eu/media/45920/021020-euco-final-conclusions-el.pdf> (πρόσβαση στις 12/10/2020).

Παράνομες δραστηριότητες γεώτρησης της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο: Το Συμβούλιο ενέκρινε συμπεράσματα, 14 Οκτωβρίου 2019:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/10/14/council-conclusions-on-turkey-s-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean/> (πρόσβαση στις 12/10/2020).

Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τα Δυτικά Βαλκάνια και για τις ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο πέλαγος, 22 Μαρτίου 2018:

<https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/#> (πρόσβαση στις 12/10/2020).

Ambassador Reeker's Travel to Turkey. U.S. Department of State, 2 October 2020:

<https://www.state.gov/ambassador-reekers-travel-to-turkey/> (πρόσβαση στις 17/10/2020).

GFP power ranking index of nations 2005 – 2020:

<https://www.globalfirepower.com/global-ranks-previous.asp> (πρόσβαση στις 10/10/2020).

Interview granted by French President Emmanuel Macron to Al-Jazeera (31 October 2020). Ministère de l' Europe et des Affaires étrangères:

<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/coming-to-france/france-facts/secularism-and-religious-freedom-in-france-63815/article/president-macron-interviewed-by-al-jazeera-30-oct-2020> (πρόσβαση στις 9/11/2020)

Secretary Pompeo Travels to Greece to Advance Security, Peace, and Prosperity.U.S. Department of State, 27 September 2020:

<https://www.state.gov/secretary-pompeo-travels-to-greece-to-advance-security-peace-and-prosperity/> (πρόσβαση στις 17/10/2020).

Secretary Pompeo's Travel to France, Turkey, Georgia, Israel, the United Arab Emirates, Qatar, and Saudi Arabia. U.S. Department of State, 10 November 2020:

<https://www.state.gov/secretary-pompeos-travel-to-france-turkey-georgia-israel-the-united-arab-emirates-qatar-and-saudi-arabia/> (πρόσβαση στις 16/11/2020).

Senators Menendez and Van Hollen call for sanctions in response to Turkish aggression in the Eastern Mediterranean. United States Senate Committee on Foreign Relations, 14 August 2020:

<https://www.foreign.senate.gov/press/ranking/release/senators-menendez-and-van-hollen-call-for-sanctions-in-response-to-turkish-aggression-in-the-eastern-mediterranean-> (πρόσβαση στις 8/11/2020).

Turkey Military Strength (2020). GlobalFirepower:

https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=turkey (πρόσβαση στις 8/10/2020).

Turkey – Reply by M. Jean-Yves Le Drian, Minister for Europe and Foreign Affairs, to a question in the Senate. Ministère de l' Europe et des Affaires étrangères, 4 November 2020:

<https://uk.ambafrance.org/France-Turkey-relations-We-ve-reached-a-level-unacceptable-between-allies> (πρόσβαση στις 16/11/2020).

U.S. Response to Turkey's Renewed Survey Activity in the Eastern Mediterranean.
U.S. Department of State, 13 October 2020:

<https://www.state.gov/u-s-response-to-turkeys-renewed-survey-activity-in-the-eastern-mediterranean/> (πρόσβαση στις 19/10/2020).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βαμβακάς, Π., Δρακουλαράκος Στ., Κεφαλά, Β., Ρούσσος, Σ. & Φίλης, Κ. (2020). *Ελλάδα, Τουρκία, Νοτιοανατολική Μεσόγειος & Ανταγωνισμοί Ισχύος* [ηλεκτρονικό βιβλίο]. Αθήνα: Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών. Διαθέσιμο στο:

<https://www.enainstitute.org/wp-content/uploads/2020/09/%CE%9D%CE%91-%CE%9C%CE%B5%CF%83%CF%8C%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AC.pdf>

Γκότσης, Χ. (2020, Σεπτέμβριος 9). Ανάλυση : Η τουρκική οικονομία σε αδιέξοδο. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.tovima.gr/2020/09/09/opinions/analysis-i-tourkiki-oikonomia-se-adieksodo/>

Δουλγκέρη, Φ. (2020, Ιανουάριος 6). Τουρκικά στρατεύματα αναπτύσσονται στη Λιβύη. *euronews*. Ανακτήθηκε από:

<https://gr.euronews.com/2020/01/06/tourkika-strateumata-anaptyssontai-sti-libyh>

Ζαμπούκας, Α. (2019, Σεπτέμβριος 6). Συνέντευξη Κώστα Υφαντή: Να περιμένουμε το χειρότερο σενάριο με την Τουρκία. *Liberal*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-ufantis-na-perimenoume-to-cheirottero-senario-me-tin-tourkia/265427>

Καραγιάννης, Ε. (2012). *Οι ενεργειακές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα* (Policy Paper 1/2012). Λευκωσία: Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων, Πανεπιστήμιο Λευκωσίας. Ανακτήθηκε από:

https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/policy_paper_1_2012.pdf

Κολιόπουλος, Κ. (2001). *Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κωστίδης, Μ. (2020, Νοέμβριος 2). Υπ. Ενέργειας Τουρκίας: Το Oruc Reis στις 29 Νοεμβρίου θα ολοκληρώσει τις εργασίες του. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/politics/561168442/yp-energeias-toyrkias-to-oruc-reis-stis-29-noemvrioy-tha-oloklirosei-tis-ergasies-toy/>

Μαλούχος, Γ. (2011, Σεπτέμβριος 3). Οι Τουρκικές Απειλές εναντίον Τριών Συμμάχων: Κύπρου, Ελλάδας, Ισραήλ. *Το Βήμα*, σελ. 17.

Παναγιώτης, Σ. (2020, Ιούλιος 15). Γιατί η Γαλλία άνοιξε πόλεμο με την Τουρκία – Σε βαθιά κρίση οι σχέσεις των δύο χωρών. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2020/07/15/world/giati-i-gallia-anoikse-polemo-me-tin-tourkia-se-vathia-krisi-oi-sxeseis-ton-dyo-xoron/>

Παπασωτηρίου, Χ. (1996). *Ο Αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Συρίγος, Α. Μ. (2015). *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα: Πατάκη.

ΤοΒΗΜΑ Team (2009, Μάρτιος 18). Γαλλία – ΝΑΤΟ: η μεγάλη επιστροφή. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2009/03/18/world/gallia-nato-i-megali-epistrofi/>

ΤοΒΗΜΑ Team (2020, Νοέμβριος 11). Ενόχληση τουρκικού ΥΠΕΞ για την επίσκεψη Πομπέο στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από: <https://www.tovima.gr/2020/11/11/world/enoxlisi-tourkikou-ypeks-gia-tin-episkepsi-pompeo-sto-oikoumeniko-patriarxeio/>

Τσάλτας, Γρ. & Αναγνώστου, Χρ. (2014). *Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος: Σύγχρονες Προκλήσεις και Προοπτικές Εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων*. Αθήνα: Σιδέρης.

Φίλης, Κ. (2017). *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.

Φιντικάκης, Γ. (2020 Αύγουστος 15). Συνέντευξη Κώστα Λάβδα: Η Ελλάδα τελευταίο σύνορο της Δύσης στα ανατολικά. *Liberal*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.liberal.gr/apopsi/kostas-labdas-i-ellada-teleutaio-sunoro-tis-dusis-sta-anatolika/317990>

Davutoğlu, A. (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος* (επιμ. μτφρ. Ν. Ραπτόπουλος), Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2001)

Hale, W.(2016), *Τουρκική Εξωτερική Πολιτική 1774 – 2000* (επιμ. μτφρ. Ρ. Βασιλακάκη και Σ. Σφυροέρα), Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2000)

Newsroom (2019, Οκτώβριος 9).Τραμπ: Αν ο Ερντογάν εξοντώσει τους Κούρδους της Συρίας θα καταστρέψω την τουρκική οικονομία. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.kathimerini.gr/world/1046357/tramp-an-o-erntogan-exontosei-toys-koyrdoys-tis-syrias-tha-katastrepsotin-toyrkiki-oikonomia/>

Newsroom HuffPost Greece (2020, Φεβρουάριος 5).Τουρκία: Πάνω από 83 εκατομμύρια ο πληθυσμός το 2019. *HUFFPOST*. Ανακτήθηκε από:

https://www.huffingtonpost.gr/entry/konstantinoupoli-toyrkia-paidia-dhmografiko-genniseis-statistiki-plithismos-erntogan-ypogennitikotita_gr_5e3a85c4c5b6b5fb438a45ae

Newsroom (2020, Ιούνιος 24).Α. Νταβούτογλου: Το 2012 με την Αίγυπτο είχαμε διχοτομήσει την Ανατ. Μεσόγειο. *Liberal*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.liberal.gr/world/a-ntaboutoglou-to-2012-me-tin-aigupto-eichame-dichotomisei-tin-anat-mesogeio/309106>

Newsroom (2020, Ιούλιος 13).ΥΠΕΞ Αυστρίας: Η Τουρκία δεν είναι αξιόπιστος εταίρος της Ευρώπης. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.kathimerini.gr/world/1087347/ypex-aystrias-i-toyrkia-den-einai-axiopistos-etairois-tis-eyropis/>

Newsroom HuffPost Greece (2020,Αύγουστος 13).Εικόνες από την ναυτική άσκηση Ελλάδας - Γαλλίας στην ανατολική Μεσόγειο. *HUFFPOST*. Ανακτήθηκε από:

https://www.huffingtonpost.gr/entry/eikones-apo-ten-naetike-askese-elladas-yallias-sten-anatolike-mesoyeio_gr_5f352fa9c5b64cc99fe30e26

Newsroom (2020, Σεπτέμβριος 12).Πομπέο στην Κύπρο: Παραμένουμε ανήσυχοι για τις έκνομες δράσεις της Τουρκίας. *Η Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.kathimerini.gr/world/561076744/stin-kypro-o-pompeo-se-exelixa-i-synantisi-me-ton-n-anastasiadi/>

Newsroom (2020,Σεπτέμβριος 22).Πρόταση Ερντογάν για περιφερειακή διάσκεψη των χωρών της Μεσογείου. *energypress*. Ανακτήθηκε από:

<https://energypress.gr/news/protasi-erntogan-gia-perifereiaki-diaskepsi-ton-horon-tis-mesogeioy>

Newsroom HuffPost Greece (2020, Νοέμβριος 26).Κυρώσεις κατά της Τουρκίας: Γαλλία και Ευρωβουλή πιέζουν για αποφάσεις εντός Δεκεμβρίου.*HUFFPOST*. Ανακτήθηκε από:

https://www.huffingtonpost.gr/entry/keroiseis-kata-tes-toerkias-yallia-kai-eerovoele-piezoen-yia-apofaseis-entos-dekemvrioe_gr_5fbf9eebc5b6e4b1ea492931

Newsroom (2020, Νοέμβριος 27).Βαθαίνει η οικονομική κρίση στην Τουρκία - Χείρα βοήθειας ζητά από το Κατάρ ο Erdogan, αλλά με εκβιασμούς....*BANKING NEWS*. Ανακτήθηκε από:

<https://bankingnews.gr/index.php?id=533025>

Ξενόγλωσση

Albright, M. K., Cook, St. A. & Hadley, St. J.(2012).*U.S.-Turkey Relations: A New Partnership*. New York: Council on Foreign Relations®, Inc.

Altunisik, M. B.(2020).*Turkey's Energy Politics* (Essay Summer 2020).The Cairo Review of Global Affairs. Ανακτήθηκε από:

<https://www.thecaireview.com/essays/turkeys-energy-geopolitics/>

Altunışık, M. B., Kirişci, K. & Tocci, N. (2011). *Turkey: Reluctant Mediterranean Power* (Mediterranean Paper Series 2011). Washington: The German Marshall Fund & Istituto Affari Internazionali. Ανακτήθηκε από:

<https://www.files.ethz.ch/isn/130350/b4e6b0b54d46226136a3d8f84290ac02.pdf>

Cagaptay, S.(2014). *The Rise of Turkey: The Twenty – First Century’s First Muslim Power*. Nebraska: Potomac Books.

Cagaptay, S., Yuksel, D. & Hernandez, M., (2019, November 4). *Why Turkey Is Raising the Stakes in the East Mediterranean* (Policy Analysis). Washington: Washington Institute. Ανακτήθηκε από:

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/why-turkey-is-raising-the-stakes-in-the-east-mediterranean>

Cevik, B. S. & Seib, Ph.(2015). *Turkey’s Public Diplomacy*. New York: Palgrave Macmillan.

Cropsey, S.(2015). *U.S. Policy and the Strategic Relationship of Greece, Cyprus and Israel: Power Shifts in the Eastern Mediterranean*. Washington: Hudson Institute. Ανακτήθηκε από:

https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1459/2015_03_us_policyandthe_strategic_relationshipof_greece_cyprusand_israel_power_shiftsinthe_eastern_mediterranean.pdf

Dark, G. & Görgülü, A.(2017). *Turkey, the E.U. and the Mediterranean: Perceptions, Policies and Prospects* (Working Papers No.7, June 2017). Rome: Istituto Affari Internazionali. Ανακτήθηκε από:

http://www.iai.it/sites/default/files/medreset_wp_7.pdf

Edelman, E. & Wald, Ch.(2019). *Sea Changes: U.S. Challenges and Opportunities in the Eastern Mediterranean* (JINSA Gemunder Center’s Eastern Mediterranean Policy Project August 2019). Washington: The Jewish Institute for National Security of America. Ανακτήθηκε από:

<https://jinsa.org/wp-content/uploads/2019/08/Sea-Changes-U.S.-Challenges-and-Opportunities-in-the-Eastern-Mediterranean-2.pdf>

Ellinas, Ch. (2020), *Settling East Med EEZ disputes: A Path Ahead* (Policy Brief #134/2020), Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP). Ανακτήθηκε από:

<https://www.eliamep.gr/en/publication/%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%84%CF%8E%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AD%CF%82-%CE%B1%CE%BF%CE%B6-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%B1/>

Gross, J. A. (2020, January 14). In first, Turkey leader's hostility noted as 'challenge' in annual intel report. *The Times of Israel*. Ανακτήθηκε από:

<https://www.timesofisrael.com/in-first-turkey-included-as-threat-in-idfs-annual-intel-assessment/>

Güngen, A. R., Marois, Th. & Yalman, G. L.(2019).*The Political Economy of Financial Transformation in Turkey*. New York: Routledge.

Henderson, S.(2011, December 22).*Recent Natural Gas Discovery off Cyprus Tests Diplomacy* (Policy Alalysis). Washington: Washington Institute. Ανακτήθηκε από:

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/recent-natural-gas-discovery-off-cyprus-tests-diplomacy>

Lesser, I. O.(2015). *The United States and the Future of Mediterranean Security* (Policy Brief April 2015). Washington: The German Marshall Fund of the United States. Ανακτήθηκε από:

<https://www.gmfus.org/publications/united-states-and-future-mediterranean-security>

Litsas, Sp. N. & Tziampiris, A.(2019).*The New Eastern Mediterranean*. Cham: Springer International Publishing AG.

Neuman, I.B.(1992).*Regional Great Powers in International Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Phillips, D. L.(2017). *An Uncertain Ally: Turkey under Erdogan's dictatorship*. London: Transaction Publishers

Prontera, A. (2017). *The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond: States, Markets, Institutions*. London: Routledge.

Sunnetci, I. (2019). Gas Conflict in the Eastern Mediterranean and the Role of Turkish Naval Forces in Protecting Turkey's Sovereignty Rights *Defense Turkey*, Vol. 14, Issue 95. Ανακτήθηκε από:

<https://www.defenceturkey.com/en/content/gas-conflict-in-the-eastern-mediterranean-and-the-role-of-turkish-naval-forces-in-protecting-turkey-s-sovereignty-rights-3636>

Talbot, V. (2020). *Turkey and the West in the Eastern Mediterranean* (Policy Paper No. 6). Washington: The German Marshall Fund of the United States. Ανακτήθηκε από:

https://www.jstor.org/stable/resrep25046.7?seq=1#metadata_info_tab_contents

Tanchum, M. (2020). *Europe: One side of the eastern Mediterranean fault lines* (ECFR/322 May 2020). European Council on Foreign Relations. Ανακτήθηκε από:

https://ecfr.eu/special/eastern_med/europe

Tziarras, Z. (ed.) (2019). *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security* [e – book]. Oslo: Friedrich-Ebert-Stiftung and Peace Research Institute Oslo (PRIO). Διαθέσιμο στο:

<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypem/15662.pdf>